

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra soukromého práva

Určování rodičovství

Diplomová práce

Determination of parentage

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

Prof. JUDr. Josef SALAČ, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Natálie SVATOŇOVÁ

PRAHA

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 4.3.2024

Bc. Natálie SVATOŇOVÁ

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce prof. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D. za odborné vedení, věnovaný čas a pomoc při zpracování mé diplomové práce.

ANOTACE

Předmětem diplomové práce na téma *Určování rodičovství* je analýza problematiky určování rodičovství v rámci českého právního systému a následná komparace se zahraničními přístupy. Práce se věnuje historickému vývoji rodičovství, problematice určování mateřství, otcovství a popření rodičovství. Práce dále popisuje institut náhradního mateřství, utajeného či anonymního porodu a problematiku babyboxů. V souvislosti s rostoucím počtem neplodných párů je v práci popsána asistovaná reprodukce. Následně se práce zabývá právními, etickými a společenskými otázkami související s asistovanou reprodukcí a rodičovstvím. V závěru práce je zhodnocena současná právní úprava a jsou diskutována možná vylepšení s ohledem na aktuální vývoj společnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

rodina, rodičovství, mateřství, otcovství, surogátní mateřství, utajený porod, anonymní porod, babybox, asistovaná reprodukce

ANNOTATION

The subject of the thesis on Determination of Parentage is the analysis of the issue of determination of parenthood within the Czech legal system and the subsequent comparison with foreign approaches. The thesis focuses on the historical development of parenthood, the problem of determination of maternity, paternity and denial of parenthood. The thesis also describes the institution of surrogacy, secret or anonymous birth and the issue of baby boxes. In the context of the growing number of infertile couples, the thesis describes assisted reproduction. Subsequently, the thesis deals with legal, ethical and social issues related to assisted reproduction and parenthood. The thesis concludes with an assessment of the current legal framework and discusses possible improvements in the light of current developments in society.

KEYWORDS

family, parenthood, maternity, paternity, surrogacy, secret childbirth, anonymous birth, babybox, artificial insemination

Obsah

Úvod	7
1 Rodina	9
1.1 Vztahy mezi rodiči a dětmi	10
1.2 Rodičovství.....	11
2 Rodičovství dříve a dnes.....	13
3 Současná právní úprava rodičovství v České republice.....	16
3.1 Vnitrostátní právní úprava	16
3.2 Mezinárodní a evropská právní úprava	18
4 Určování rodičovství	20
4.1 Určování mateřství.....	20
4.1.1 Náhradní mateřství	21
4.1.1.1 Náhradní mateřství v zahraničí	25
4.1.2 Utajený porod	28
4.1.3 Anonymní porod	30
4.1.3.1 Anonymní porody v zahraničí	32
4.1.4 Babybox	34
4.1.4.1 Babyboxy v Evropě	37
4.1.5 Komparace jednotlivých států-shrnutí	38
4.2 Určování otcovství	39
4.2.1 První právní domněnka - otcovství manžela matky.....	41
4.2.2 Druhá právní domněnka - souhlasné prohlášení rodičů.....	43
4.2.3 Třetí právní domněnka - určení otcovství soudem	44
5 Popírání rodičovství	47
5.1 Popírání mateřství	47
5.2 Popírání otcovství	48

6	Asistovaná reprodukce	51
6.1	Asistovaná reprodukce v právní úpravě	51
6.2	Metody asistované reprodukce	55
6.3	Rodičovství a asistovaná reprodukce	57
7	Určování rodičovství a prostor pro právní úpravu	59
	Závěr	63
	Seznam použité literatury	65
	Seznam tabulek.....	70

Úvod

Důvodem výběru diplomové práce na téma *Určování rodičovství* byla důležitost a aktuálnost i vývoj této problematiky. Problematika rodičovství se v různých fázích života týká všech bez výjimky, a proto je důležité ji nepodceňovat. Každý člověk je něčím dítětem, popřípadě se ve svém životě sám rodičem stane. Rodina tvoří základ lidské společnosti a má významný dopad na život jednotlivce, ale i celé společnosti. V průběhu času prošlo rodičovství výraznými proměnami, odrážejícími změny ve společenských, právních a dalších aspektech. Z tohoto důvodu je důležité na problematiku určování rodičovství nahlížet jako na neustále se měnící jev.

Určování rodičovství má širokosáhlé dopady nejen na život jednotlivců, ale na celou společnost. Proto je nezbytné, aby bylo určeno správně, na základě jasně vytyčených pravidel, která by měla být jednoznačná, předvídatelná a srozumitelná. Podle platné právní úpravy České republiky je matkou dítěte vždy žena, která jej porodila a otec je určen na základě tří vyvratitelných domněnek. Mohlo by se zdát, že je právní úprava jasná, a tudíž by nemělo dojít ke sporným situacím. Ovšem ne vždy je určení rodičovství snadné. Záležitosti spojené s otázkami biologického, právního a sociálního rodičovství vyvolávají vážné diskuse a vyžadují systematický a komplexní přístup.

Cílem diplomové práce je popsat a analyzovat problematiku určování rodičovství v České republice a následně jí porovnat s jinými zahraničními státy. Dalším cílem je zhodnocení stávající právní úpravy České republiky aplikované v oblasti určování rodičovství a upozornění na její problematické oblasti. Při vyhodnocení slabých míst právní úpravy se lze následně inspirovat v zahraniční právní úpravě.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol, které přibližují zmíněnou problematiku. V úvodních kapitolách je rozebrána rodina jako základní jednotka společnosti a z toho vyplývající vztahy mezi rodiči a dětmi, které vznikají narozením dítěte. Následně je pozornost věnována samotnému rodičovství a změnám, které se v průběhu vývoje společnosti projeví i v rodičovství. Zdůrazněny jsou klíčové změny v postavení rodičů a dětí. Následující třetí kapitola je zaměřena na současnou právní úpravu rodičovství v České republice. Nejprve jsou uvedeny

nejdůležitější vnitrostátní předpisy, z nichž klíčovým zákonem pro určování rodičovství je občanský zákoník. Poté jsou rozebrány právní předpisy, které vycházejí z mezinárodního a evropského práva.

Následující kapitoly jsou věnovány již samotné problematice určování rodičovství. Určení mateřství vychází ze starořímské zásady „*mater semper certa, pater incertus*“. Což znamená, že matka je vždy jistá a otec nejistý. V případě určení matky je rozhodný pouze akt porodu. Jelikož se doba vyvíjí a s tím souvisí i rozvoj nových institutů, určení matky již může vyvolávat nové diskuze. V současné době existuje možnost náhradního mateřství, utajeného porodu, případně v zahraničí i anonymního porodu nebo také možnost uložení dítěte do babyboxu. V případě, že dojde k využití některého ze zmíněných institutů, při určování mateřství se mohou objevit sporné oblasti. Při určování otcovství se vychází ze tří vyvratitelných právních domněnek, které jsou aplikovány v jasném pořadí. Případně, že je mateřství či otcovství určeno nesprávně, je možné rodičovství popřít.

Dále se práce zabývá asistovanou reprodukcí, která je v dnešní době často využívána. Asistovaná reprodukce přináší nové etické, společenské i právní výzvy a otázky v oblasti rodičovství, a proto je problematika asistované reprodukce v práci zahrnuta. Ve světě z mnohých důvodů stoupá počet neplodných párů a využití metod asistované reprodukce bývá jednou z možností, jak se tyto páry mohou stát rodiči. Medicínský pokrok s sebou přinesl různé metody asistované reprodukce, které párům mohou pomoci počít potomka a založit rodinu. Určení rodičovství při využití metod asistované reprodukce s sebou přináší i různé etické otázky.

Poslední kapitola diplomové práce je stěžejní a je zaměřena na možné úpravy v oblasti určování rodičovství. Na základě poznatků z předchozích kapitol jsou zde uvedeny slabá místa právní úpravy České republiky a navržena možná řešení. Jde o zhodnocení existující právní úpravy a zamyšlení se nad možnými legislativními úpravami, které by mohly být pro společnost v oblasti rodičovství přínosem. Je zapotřebí reagovat na vývoj a dynamiku společnosti.

1 Rodina

Rodina hraje zásadní roli v lidské společnosti. Jde o prostředí, ve kterém se utváří základní sociální a společenské vazby. Zahrnuje skupinu lidí spojených vzájemnými vztahy, obvykle založených na příbuzenství. Rodina má zásadní vliv na jedince, kteří v ní žijí, a formuje je. Již od narození přejímáme od rodiny, v níž žijeme, nejrůznější vzorce chování, které následně aplikujeme v průběhu našeho života. Jde o místo, kde se formují hodnoty, normy a dovednosti jedince, a proto je důležité mít funkční a stabilní rodinné prostředí, ve kterém se může člověk vyvíjet. Podoba rodiny a její role je proměnlivá, ale její význam pro lidský život zůstává stejný. Rodina plní funkci jak pro jednotlivce, tak pro společnost.

Přestože se rodina v dějinách lidstva měnila a stále mění, hlavní funkcí rodiny zůstává i nadále funkce biologická neboli reprodukční, která zajišťuje zachování lidského druhu. Fungující rodina zastává i funkci ekonomickou, emociální a výchovnou. Funkci ekonomickou můžeme chápat převážně ve smyslu materiálního zabezpečení rodiny. Emociální funkce má velmi zásadní vliv na utváření osobnosti a ovlivňuje rozvíjení lidské emocionality. Poslední ze základních funkcí, funkce výchovná, si prošla také zásadními změnami, ale i nadále by výchovnou funkci měla zastávat a plnit převážně rodina. Rodina je první sociální skupina, která by měla dítě vychovávat a učit se přizpůsobovat životu.¹

Platná právní úprava nevymezuje pojem rodina jako takový, ale existuje mnoho definic, které rodinu popisují. Jedna z nich je podle *Sociologického slovníku* Jana Jandourka jako „*formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti.*“² Podle Slovníku sociologických pojmů Jana Jandourka je rodina definována jako „*skupina osob spojená manželstvím, pokrevním příbuzenstvím nebo adoptí, kteří tvoří jednu domácnost a jsou spolu ve vzájemné interakci.*“ Základní forma rodiny je rodina nukleární, která je složena ze dvou rodičů a jejich potomků. Nukleární rodina je

¹ MÁCHOVÁ, J. *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum, 1974. s. 43-54.

² JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0. s. 206.

pravděpodobně nejstarším typem rodiny. Ovšem rodinu lze vymezit i v širším slova smyslu například o prarodiče a další pokrevní příbuzný.³

1.1 Vztahy mezi rodiči a dětmi

Mezi rodiči a dětmi existují práva a povinnosti, které je potřeba respektovat, plnit a nelze se jich vzdát. Je kladen důraz na rovnost a vzájemnost práv a povinností mezi rodiči a dětmi. Vztah vzniká nezávisle na lidské vůli. Jedná se o objektivní právní skutečnost, která vzniká okamžikem narození dítěte. Okruh práv a povinností je regulován převážně normami rodinného práva. Hlavními právními normami, které upravují vztahy mezi rodiči a dětmi jsou v současné době zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále Úmluva o právech dítěte a Listina základních práv a svobod. Mezi další normy lze zařadit zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, který umožňuje státním orgánům zasahovat do těchto vztahů v zájmu dítěte. Vztahy mezi rodiči a dětmi lze převážně chápat jako soukromou záležitost rodičů. Děti mají povinnost své rodiče respektovat a ctít.⁴

S plněním povinností rodičů vůči dětem se váže pojem tzv. rodičovská odpovědnost, dříve rodičovská zodpovědnost. Pojem rodičovská zodpovědnost upravoval dříve zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ale nabytím účinnosti nového občanského zákoníku byl tento zákon zrušen. V občanském zákoníku se užívá pouze pojem rodičovská odpovědnost.⁵ Občanský zákoník v oblasti rodičovské odpovědnosti vychází především z principů evropského rodinného práva ve věcech rodičovské odpovědnosti. Obsah rodičovské odpovědnosti vymezuje výše zmíněný občanský zákoník. Rodičovská odpovědnost zahrnuje soubor práv a povinností rodičů vůči dětem a vzniká narozením dítěte a zaniká nabytím jeho plné svéprávnosti. Nezaniká tedy pouze zletilostí dítěte, ale dítě musí být plně svéprávné. Hlavním účelem je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte. Výkon rodičovské odpovědnosti plní rodiče a musí být vždy vykonáván v souladu

³ JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2. s. 194-195.

⁴ VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9. s. 175-177.

⁵ *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2023-11-25].

se zájmy dítěte. Rodičovská odpovědnost zahrnuje především péči o zdraví dítěte, ochranu dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, určení místa jeho bydliště, zastupování dítěte a spravování jeho jmění. Rodiče se musí na výkonu těchto práv a povinností dohodnout. Do rodičovské odpovědnosti naopak nespadá vyživovací povinnost, právo na výživné, právo určit jméno dítěte a právo dát souhlas k osvojení. Rozsah rodičovské odpovědnosti náleží oběma rodičům stejně. Rodiče jsou v rovnoprávném postavení bez ohledu na to, jakým způsobem jejich rodičovství vzniklo. Ovšem může nastat situace, kdy jeden z rodičů zemřel, není znám, nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, byl zbaven rodičovské odpovědnosti nebo mu byl pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti. V těchto případech má rodičovskou odpovědnost druhý z rodičů. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit pouze soud, ale měl by mít na paměti zájmy dítěte.^{6 7}

1.2 Rodičovství

Být rodičem je náročná úloha, která v sobě zahrnuje mnoho změn, závazků a zodpovědnosti. Pojem rodičovství je úzce spjatý s rodinou a jeden bez druhého by nemohl existovat. Jde o celoživotní a nezrušitelnou záležitost. Rodičovství lze definovat jako vztah mezi rodiči a dětmi, který určuje jejich postavení a vzájemná práva a povinnosti. Rodičovství zahrnuje pouze vztahy mezi rodiči a dětmi. Ovšem pokud mluvíme o rodině, ta zahrnuje vztahy mezi všemi jejími členy navzájem.

Na rodičovství můžeme nahlížet v rovině biologické, sociální a právní. Základní odlišnost spočívá v určení osoby rodiče. V některých situacích se dostávají tyto roviny rodičovství do konfliktu. U biologického rodičovství záleží na genetické příbuznosti rodiče a dítěte. Biologičtí rodiče jsou ti, kteří předali genetický materiál svým potomkům skrze reprodukční proces a dítě nese stejný biologický materiál. Jestliže se biologičtí rodiče o dítě starají a jsou zapsaní v rodném listě dítěte, stávají se tak rodiči v sociální rovině i v rovině právní. Zde mluvíme o ideálním stavu, kdy rodiče splňují biologický, sociální i právní aspekt. Ovšem není tomu tak

⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 185-192.

⁷ *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2023-11-25].

vždy. Pokud mluvíme pouze o sociální rovině rodičovství, rodičem bude osoba, která fakticky vykonává výchovu a péči o dítě jako o svoje vlastní, přestože tomu tak v rovině biologické není. Poskytuje mu podporu a stabilní zázemí bez ohledu na to, zda je nebo není jeho biologický nebo právní rodič. Sociální rodičovství se zaměřuje na sociální a emocionální vztahy mezi rodiči a dětmi. V právní rovině je rodič dítěte ustanoven podle práva. Matkou je ta žena, kterou zákon určí matkou a otcem dítěte muž, kterého právní norma za otce určí. Na základě právní normy jim následně vznikají určitá práva a povinnosti.⁸

⁸ DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ et al. *Občanské právo hmotné 2*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-937-3. s.69-70.

2 Rodičovství dříve a dnes

Rodičovství je základním a nenahraditelným prvkem lidské existence, které si prošlo v průběhu historie významným vývojem, od starověkých společností až po současnost. Tento vývoj odráží nejen změny v sociokulturním kontextu, ale také změny v hodnotách, postojích a technologickém pokroku. V dřívějších dobách mělo rodičovství převážně biologický a ekonomický charakter, ale postupem času, kdy se společnost vyvíjela, se výrazně měnil i postoj k samotnému rodičovství.

Vzhledem k faktu, že vývoj rodiny má přímou souvislost s vývojem společnosti, je zřejmé, že výrazné změny ve fungování rodiny přinesla genderová revoluce. V tradičním pojetí rodiny, stejně tak jako v celé společnosti příslušné doby, platilo, že muž byl hlavou rodiny a domácnosti s rozhodující rolí, zatímco role ženy spočívala převážně v péči o domácnost a děti. Každý v rodině měl jasné vytyčenou svoji pozici. Společnost byla nastavená tak, že muž byl nadřazený ženě. Tato dominance vyplývala nejen z větší fyzické síly, ale i z ekonomické moci. Ženy neměly tolik možností vzdělávat se ani pracovní příležitosti. Očekávalo se od nich, že budou „ženami v domácnosti“. Tradičním obrazem rodiny je tedy pracující otec, který má za úkol uživit rodinu a matka v domácnosti pečující o děti. Vývoj společnosti ovšem přinesl větší rovnoprávnost a možnost svobodné volby pro ženy. Objevilo se pro ně více příležitostí jak pro vzdělání, tak i kariéru. Vzrostl počet pracovních pozic, které nevyžadovaly fyzickou sílu, a tudíž je mohly vykonávat i ženy. Došlo tedy i k revoluci uvnitř rodiny, kdy se postupně upouštělo od tradičních rolí ženy a muže v rodině. Starost o domácnost a o děti je dnes mnohem více v rukou obou rodičů, otce i matky. Není ani nezvyklé, že v dnešní rodině zůstane muž s dětmi doma a stará se o domácnost a žena živí rodinu.⁹

Významný zlom v rodičovství nastal i s vynálezem hormonální antikoncepce. První antikoncepční pilulky vznikly v 50. letech 20. století., které se následně v 60. letech 20. století staly veřejně dostupnými.¹⁰ Antikoncepce poskytla ženě

⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Základy sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3. s. 125.

¹⁰ POSTON, Dudley. *Population and Society: An Introduction to Demography*. Cambridge University Press, 2010. ISBN 9781139489386. s. 98.

možnost se rozhodnout o tom, zda, kdy a kolik bude mít dětí. Některé ženy děti nechtějí vůbec anebo v pozdějším věku. V moderní společnosti je mateřství vnímáno jako možná volba, nikoli nevyhnutelný úděl.

Další změna, kterou lze pozorovat je, že dříve ve společnosti převažovala rodina se dvěma dětmi, ale v současné době se čím dál častěji setkáváme s rodinami, které se rozhodly mít pouze jedno dítě. Tato změna je charakteristická převážně pro ženy s vysokoškolským vzděláním. Ženy bez vysokoškolského vzdělání zůstávají nadále ve většině případů u vícedětné rodiny.¹¹ V současnosti se mnoho mladých lidí obává role rodiče, což má zásadní vliv na klesající porodnost. Demografii České republiky v současné době ovlivňuje trend klesající porodnosti. Jedním z důvodů je, že se ženy více zaměřují na kariéru a role matky pro ně není tak důležitou, jak tomu bylo dříve. Mnohdy si žena musí vybrat mezi kariérou anebo rodinným životem a role rodiče je pro ni nepředstavitelná z mnoha důvodů. V České republice je propad porodnosti výrazný a podle odborníků bude i nadále pokračovat a nejspíš se i prohloubí. Jde o zvrat v dlouhodobém trendu, protože Česká republika měla stabilní nárůst porodnosti a tím se dostala mezi evropské země s nejvyšším počtem narozených dětí na ženu. Od roku 2003 až do konce druhé dekády 21. století populace v České republice každoročně rostla. Jedinou výjimkou byl rok 2013.¹² Za pokles porodnosti mohou převážně dva faktory, a to snižující se počet žen v reprodukčním věku a snížená intenzita plodnosti. Z důvodu převážně ekonomické nejistoty se snižuje ochota lidí mít děti a s tím souvisí i snižující se počet žen v reprodukčním věku. Porodnost reaguje na pokles životní úrovně. Pokud by se ekonomická situace v České republice nezlepšila, nelze předpokládat nárůst porodnosti. Důvodem poklesu porodnosti je i nárůst umělého přerušování těhotenství.¹³

¹¹ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Základy sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3. s. 124-126.

¹² Český statistický úřad. *Aktuální populační vývoj v kostce*. Online. Czso.cz. 2024. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>. [cit. 2024-01-26].

¹³ DOBIÁŠOVSKÝ, Závěš. *Porodnost v Česku dál strmě klesá. A zřejmě bude hůř*. Online. Echo24.cz. 2023. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/HQaVR/zpravy-domaci-porodnost-prudce-klesa-duvody-nejistota-ekonomika>. [cit. 2024-01-26].

Na rodičovství je potřeba nahlížet jako na proměnlivý proces, ovlivněný mnoha faktory. V dnešní době se setkáváme s výraznější podporou i jiných než tradičních rodinných modelů. Společnost se stává otevřenější vůči různým formám rodičovství, včetně rodin s homosexuálními rodiči.

3 Současná právní úprava rodičovství v České republice

Právní úprava rodičovství se zabývá stanovením a upravováním vztahů mezi rodiči a jejich potomky. V průběhu času prošla česká právní úprava zabývající se rodičovstvím výraznými změnami, které odrážejí celkový vývoj společnosti. Dříve právní úprava rodičovství v České republice kladla důraz převážně na biologické pouto mezi rodiči a dítětem. Na základě vývoje společnosti a měnících se přístupů k rodičovství došlo k adaptaci nových a aktuálnějších právních norem, které lépe odrážejí různorodé formy rodinného života.

Z hlediska ochrany dětí je důležité, aby otázka rodičovství byla vyřešena v co nejkratší době. Je také důležité, aby šlo o předvídatelné rozhodnutí, které bude správné z hlediska práva i etiky. K tomu slouží právní úprava, která by měla co nejefektivněji a nejrychleji řešit tuto otázku. Právní úpravu rodičovství můžeme rozdělit na vnitrostátní a na mezinárodní a evropskou právní úpravu. Je nezbytné, aby tyto předpisy byly ve vzájemném souladu a byly respektovány.

3.1 Vnitrostátní právní úprava

Vnitrostátní předpisy upravují právní vztahy mezi rodiči a dětmi na území České republiky. Jsou platné pouze pro území České republiky a jsou nezávislé na právní úpravě jiných států. Mezi základní vnitrostátní předpisy, zabývající se problematikou rodičovství se řadí Listina základních práv a svobod, Občanský zákoník, zákon o sociálně-právní ochraně dětí, zákon o matrikách, jménu a příjmení, zákon o zdravotních službách a zákon o specifických zdravotních službách.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod je ústavním zdrojem právní úpravy rodinného práva. V oblasti rodičovství je důležitý převážně článek 32, který zaručuje, že rodičovství a rodina jsou pod ochranou státu. Dále zajišťuje zvláštní ochranu dětí a mladistvých, zajišťuje, aby se ženám v těhotenství dostávalo speciální péče, ochrany a vhodných podmínek v jejich pracovních vztazích. Dále článek 32 zajišťuje, aby děti narozené v manželství a děti narozené mimo něj měly stejná práva. Stanovuje, že péče a výchova dětí je právem rodičů a může být omezeno pouze rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodičům, kteří se starají

o své děti. zaručuje nárok na státní pomoc.¹⁴ V této souvislosti je zajímavé srovnání s legislativou z roku 1852, která rozlišovala dítě manželské a nemanželské. Zákon č.117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích rozlišuje v § 139 dva trestné činy a to: vraždu manželského dítěte a vraždu nemanželského dítěte. „*Matce, která dítě své při porodu usmrtí, nebo úmyslným opominutím pomoci při porodu potřebné je zahynouti nechá, uložen budiž, vykonána-li vražda na dítěti manželském, těžký žalář doživotní. Bylo-li dítě nemanželské, tresce se to, bylo-li usmrceno, těžkým žalářem od deseti až do dvaceti let, zahynulo-li však dítě opominutím potřebné pomoci, od pěti až do deseti let.*“¹⁵ Z tohoto ustanovení vyplývá, že manželské a nemanželské děti neměly rovné postavení a trestní sazba u vraždy nemanželského dítěte byla nižší než u vraždy dítěte narozeného v manželství.

V centru úpravy českého rodinného práva je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. V letech 1964-2013 byl hlavním zákonem upravujícím rodinné právo zákon o rodině č. 94/1963 Sb., který ale nabytím účinnosti nového občanského zákoníku v roce 2014 přestal platit. Občanský zákoník se problematikou určování rodičovství zabývá převážně v části druhé v Hlavě II. od § 775- § 793.¹⁶

Dalším vnitrostátním předpisem pro úpravu rodičovství v České republice je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který se zabývá ochranou práv a zájmů dětí v situacích, kdy je ohroženo jejich zdraví, bezpečnost nebo celkový rozvoj. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je důležitým nástrojem pro zajištění bezpečného a zdravého prostředí pro děti a zaručení jejich optimálního vývoje. Účelem zákona je zajistit, aby děti vyrůstaly v bezpečném a podpůrném prostředí a zásah orgánu sociálně právní ochrany dítěte v situacích, kdy jsou ohroženy jeho základní potřeby a práva.¹⁷

¹⁴ Zákony pro lidi. Usnesení č. 2/1993 Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>. [cit. 2023-11-25].

¹⁵ Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927. Online. Beck.online.cz. Dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjyguzf6mjrg4wta>. [cit. 2023-11-25].

¹⁶ Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2023-11-25].

¹⁷ Zákony pro lidi. Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>. [cit. 2023-11-25].

Významný je také zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Jeho novelizací zákonem č. 422/2004 Sb. byl zaveden do české právní úpravy nový institut tzv. „utajeného porodu“, tedy porodu s utajením totožnosti matky.¹⁸ Nelze zaměňovat utajený porod s anonymním porodem, jak se často děje. Utajený porod upravuje i zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. V § 37 tohoto zákona jsou stanoveny podmínky, za kterých může žena využít institut utajeného porodu.¹⁹

Klíčovým zákonem pro úpravu asistované reprodukce v České republice je zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, konkrétně Hlava II. Zdravotní služby poskytované za zvláštních podmínek. § 3 až § 11 upravuje problematikou asistované reprodukce. Stanovuje, ve kterých případech a za jakých podmínek lze umělé oplodnění využít.²⁰

3.2 Mezinárodní a evropská právní úprava

Vnitrostátní právní úprava by měla respektovat mezinárodní a evropské smlouvy. Podle Ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky čl. 10 je Česká republika vázaná vyhlášenými mezinárodními smlouvami, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas.²¹ Mezinárodní smlouvy jsou nadřazené zákonům. Mezinárodní a evropská právní úprava se zabývá uznáváním a respektováním práv a povinností rodičů a dětí v mezinárodním kontextu. Významnými mezinárodními a evropskými právními předpisy v oblasti určování rodičovství jsou Úmluva o právech dítěte a Evropská úmluva o výkonu práv dětí.

Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte je základní mezinárodní smlouvou, která stanovuje

¹⁸ Zákony pro lidi. *Zákon č. 301/2000 Sb. Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301>. [cit. 2023-11-25].

¹⁹ Zákony pro lidi. *Zákon č. 372/2011 Sb. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-372>. [cit. 2023-11-25].

²⁰ Zákony pro lidi. *Zákon č. 373/2011 Sb. Zákon o specifických zdravotních službách.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>. [cit. 2023-11-25].

²¹ Zákony pro lidi. *Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>. [cit. 2023-11-25].

občanská, ekonomická, politická, sociální a kulturní práva dětí. Jde o klíčový právní předpis v oblasti lidských práv, který se zaměřuje na děti. Kodifikuje práva dítěte formou smlouvy a pro státy, které ji ratifikovaly je závazná. Znamená to, že státy, které smlouvu uznaly, zaručí práva pro všechny děti bez rozdílu a budou jednat v nejlepším zájmu dítěte. V České republice vstoupila Úmluva o právech dítěte v platnost v roce 1991 a potvrzuje, že děti vzhledem ke své zranitelnosti potřebují zvláštní péči a ochranu. Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dětí, náleží jim rodičovská odpovědnost a měli by jednat v nejlepším zájmu dítěte. Úmluva o právech dítěte zahrnuje širokou škálu práv, které je potřeba respektovat. U otázky rodičovství je důležité, že dítě by nemělo být diskriminováno na základě svého původu, nebo na základě toho, jakým rodičům se narodilo. Také by mělo mít dítě právo znát své rodiče a mít nárok na jejich péči.²²

Mezi evropské právní předpisy, týkající se problematiky rodičovství lze zařadit Sdělení č. 54/2001 Sb., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Cílem této úmluvy je zajistit dětem procesní práva. Děti by měly mít možnost vykonávat svá práva v řízeních v rodinných věcech, která se jich týkají. Jestliže jsou dostatečně vyspělá a schopná porozumět dané situaci, je jim garantováno právo na podání informací týkajících se soudního řízení a právo účastnit se tohoto řízení. Dítě může vyjádřit svůj názor a musí být seznámeno s možnými důsledky svého jednání. Pokud při řízení nemohou dítě zastupovat rodiče, kteří mají rodičovskou odpovědnost, z důvodu střetu zájmu, dítě má nárok na ustanovení zvláštního zástupce. Dále si může zvolit i osobu, která mu pomůže s vyjádřením svého názoru.²³

²² Zákony pro lidi. *Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>. [cit. 2023-11-30].

²³ Zákony pro lidi. *Sdělení č. 54/2001 Sb. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí evropské úmluvy o výkonu práv dětí.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2001-54>. [cit. 2023-11-30].

4 Určování rodičovství

Určením rodičovství se zasahuje do osobního statusu člověka a zjišťuje se, zda mezi dítětem a rodičem existuje rodinněprávní vztah. Na základě článku 7 Úmluvy o právech dítěte, která je součástí českého právního řádu, má dítě právo, pokud je to možné znát, svůj rodinný původ, své rodiče.²⁴ Při určování mateřství je situace jednodušší, jelikož matkou dítěte podle platné právní úpravy je vždy žena, která dítě porodila. Existují i zvláštní způsoby určování mateřství, které budou popsány níže v této kapitole. Proto, aby dítě znalo svůj původ je nezbytné určit i otce. V České republice se při určování otcovství postupuje podle třech vyvratitelných domněnek. Právní úprava určování rodičovství je zakotvena v občanském zákoníku.

4.1 Určování mateřství

Mateřství má význam z pohledu celého právního řádu. V minulosti se při určování mateřství vycházelo pouze ze staré římskoprávní zásady „*mater semper certa, pater incertus*“. Mateřství bylo bráno jako fakt, který nebylo třeba dokazovat. Zásada nám říká, že matka je vždy jistá, ale otec nejistý. Tato zásada byla do českého právního řádu zakotvena až novelou zákona o rodině v roce 1998.²⁵ V současné době je tato zásada obsažena v Občanském zákoníku v § 775, který stanovuje, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Tato jistota určení matky vychází především z biologického reprodukčního procesu, při kterém se dítě vyvíjí v těle matky, která jej následně porodí, z čehož nemohou vznikat důvodné pochybnosti o tom, kdo je matkou dítěte. Jedná se o kogentní normu, tudíž není možné se od ní odchýlit. Mateřství je tedy založeno na skutečnosti porodu. K právnímu určení mateřství je rozhodný pouze akt porodu, a pokud žena dítě porodí, automaticky je matkou dítěte (o porod nejde v případě potratu, nebo umělého přerušení těhotenství). Zavedením tohoto ustanovení do právní úpravy se posílilo právní postavení matky, která dítě porodila, bez ohledu na to, zda je

²⁴ Zákony pro lidi. Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>. [cit. 2024-01-26].

²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 127.

i matkou genetickou. Jakékoliv smluvní ujednání odchylující se od právní úpravy bude považováno za absolutně neplatné a soud k neplatnosti přihlédne z úřední povinnosti. Zákon nepřipouští žádnou výjimku.²⁶

Po porodu je povinností dítě ihned registrovat. Poskytovatel zdravotní služby, v jehož zdravotnickém zařízení byl porod ukončen má povinnost oznámit narození dítěte matričnímu úřadu podle § 15 zákona o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Pokud porod neproběhl ve zdravotnickém zařízení, narození dítěte pak oznámí lékař, který jako první poskytl zdravotnickou péči při anebo po porodu. Pokud matce po porodu nebyly poskytnuty zdravotnické služby, matriční úřad vyžaduje po ženě i jiné doklady, které prokazují, že je matkou dítěte. Jedná se například o lékařskou zprávu. V jiných případech má oznamovací povinnost jeden z rodičů, případně zákonný zástupce, opatrovník ustanovený soudem nebo jiná osoba, která se o narození dítěte dozvěděla. Lhůta pro oznámení narození dítěte je obecně tři pracovní dny.²⁷

Určení mateřství může být komplikované při náhradním mateřství, utajených porodech a při uložení dítěte do tzv. babyboxu. Institut utajených porodů a uložení dítěte do babyboxu využívají ženy, které se z jakéhokoliv důvodu rozhodnou dítěte vzdát.

4.1.1 Náhradní mateřství

Stále rostoucí výskyt neplodnosti na celém světě vedl k rozvoji technik asistované reprodukce. Náhradní mateřství je zde alternativou v případě, že neplodná žena nebo pár není schopen reprodukce. Náhradní mateřství je dohoda, při níž náhradní matka porodí dítě pro jiný pár nebo osobu. Náhradní (surogátní) mateřství je téma, které vyvolává ve společnosti mnoho emocí. Surogátní mateřství synonymně náhradní mateřství je jednou z možností pro ženy, které nemohou ze zdravotních důvodů otěhotnět přirozenou cestou, či nejsou schopné dítě ze zdravotních důvodů donosit. Jde o situaci, kdy náhradní matka (matka hostitelka) donosí a porodí dítě pro někoho jiného, zpravidla pro objednatelský

²⁶ ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3. s. 20-22.

²⁷ *Zákony pro lidi. Zákon č. 301/2000 Sb. Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301>. [cit. 2024-01-26].

pár. Vzdá se rodičovských práv a povinností, které jsou následně převedeny na někoho jiného. Náhradní mateřství může vzniknout až poté, co se dítě narodí a náhradní matka dá souhlas k jeho osvojení. Otázkou je, kdo o dítě má pečovat před realizací samotného osvojení. Pokud náhradní matka i objednatelský pár souhlasí s osvojením, pro dítě je nejlepší, aby o něj pečoval žadatelský pár již od narození. Občanský zákoník takový postup umožňuje a následně vzniká povinnost o předání dítěte informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí. K náhradnímu mateřství dochází na základě smlouvy o náhradním mateřství, která není v současnosti zákonem nijak upravena. Ovšem do smlouvy nelze zahrnout povinnost náhradní matky, aby dítě po porodu přenechala objednatelskému páru a dále nesmí být smluvna odměna za přenechání dítěte. K náhradnímu mateřství nesmí docházet za úplatu, nicméně náhradní matka má právo na uhrazení všech svých nákladů spojených s těhotenstvím a porodem.²⁸ Pokud by náhradní matka donosila objednatelskému páru dítě za úplatu, dopustila by se trestného činu podle § 169, zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Objednatelský pár a poskytovatel zdravotních služeb v souvislosti s umělým oplodněním mohou být trestně odpovědní jako účastníci podle § 24 trestního zákoníku. Jejich trestní odpovědnost se odvozuje od trestní odpovědnosti pachatele.²⁹

V současnosti není v České republice institut náhradního mateřství upraven. Náhradní mateřství český právní systém nijak neupravuje, výslovně jej však ani nezakazuje. Lze tedy vycházet ze zásady, která je zakotvena v Listině základních práv a svobod v článku 2 odst. 3: „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“³⁰ Znamená to tedy, že co není zákonem zakázáno, je dovoleno a náhradní mateřství podle této ústavní zásady není možné považovat za nezákonné. Zmínka o tomto institutu je pouze v § 804 občanského zákoníku „Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými

²⁸ SIVÁK, Jakub. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7552-678-6. s. 1.

²⁹ *Zákony pro lidi. Zákon č. 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>. [cit. 2024-01-26].

³⁰ *Zákony pro lidi. Usnesení č. 2/1993 Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>. [cit. 2024-01-26].

v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.³¹ Ze zmíněného ustanovení vyplývá, že zákonodárce byl s institutem náhradního mateřství seznámen. Více občanský zákoník ani jiné zákony náhradní mateřství neupravují.

V praxi se lze setkat s více postupy, které se liší v genetické vazbě k dítěti. Ve většině případu o náhradní mateřství žádá heterosexuální pár a k oplodnění náhradní matky se využije embryo žadatelského páru, které se následně implantuje do dělohy náhradní matky (IVF). Role náhradní matky pak spočívá pouze v odnošení dítěte. Objednatelský pár má k dítěti genetickou vazbu. Tato forma náhradního mateřství se nazývá gestační a vyskytuje se nejčastěji. Další variantou náhradního mateřství je použití vajíčka dárkyně v případě neplodnosti ženy anebo sperma dárce v případě neplodnosti muže. Dárcovství je anonymní. Nedoporučuje se však dárcovství jak vajíčka, tak i spermatu, jelikož by se na náhradním mateřství podílelo již pět osob. Také se nedoporučuje, aby bylo použito vajíčko náhradní matky, jelikož by mohla vzniknout větší psychická vazba náhradní matky k plodu, což by následně mohlo vést k odmítnutí vydání dítěte objednatelskému páru. Pokud by žena z objednatelského páru byla neplodná, vajíčko dárkyně by bylo oplodněno spermiemi otce z objednatelského páru a implantováno náhradní matce. Genetickou vazbu k dítěti by měl tedy pouze otec.^{32 33}

Důležitým úkolem objednatelského páru je vybrat vhodnou náhradní matku. Můžeme mluvit o dvou kategoriích náhradních matek, kdy první z nich je nazývána altruistická. V tomto případě je náhradní matkou žena, která je v příbuzenském nebo blízkém vztahu k žadatelskému páru. Obvykle jde o sestru nebo matku jednoho z objednatelského páru, která dítě donosí a nepožaduje odměnu. Další kategorií jsou matky komerční, které donošení a přenechání poskytují za odměnu.

³¹ Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-01-26].

³² NOVÁKOVÁ, K., KONEČNÁ, H., SUDOVÁ M. *Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. Surrogate motherhood in the Czech Republic: ways to seek a surrogate mother.* Časopis zdravotnického práva a Bioetiky. Online. 2018, roč. 8, č. 2, str. 32-42. Dostupné z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/167>. [cit. 2024-01-26].

³³ SIVÁK, Jakub. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky.* Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7552-678-6. s. 37-38.

Někdy se můžeme setkat s náhradními matkami, které v rámci náhradního mateřství odnosily a porodily více dětí. Poskytovatelé zdravotních služeb nepomáhají s výběrem náhradní matky a tento úkol je v rukou objednatelského páru. Existují různé stránky, kde náhradní matky inzerují svoje nabídky. Vhodné je, aby matka podstoupila potřebná lékařská vyšetření, která budou předpokladem pro donošení zdravého dítěte. Velmi často je volena žena, která již dítě odnosila a lze tedy předpokládat, že bude schopna odnosit i další dítě.³⁴

Za rysy náhradního mateřství lze tedy považovat:

- a) náhradní matkou je převážně příbuzná osoba či osoba objednatelskému páru blízká, někdy jde o osobu zcela cizí,
- b) náhradní matkou je většinou žena neprovdaná,
- c) žadatelský pár je různého pohlaví,
- d) ženě z objednatelského páru brání zdravotní důvody v donošení dítěte,
- e) objednatelka je mnohdy genetickou matkou dítěte, někdy ale z důvodu neplodnosti ženy bývá použito dárcovství,
- f) objednatel je zpravidla genetickým otcem dítěte, někdy může být využito dárcovství v případě neplodnosti muže,
- g) k otěhotnění náhradní matky dochází většinou pomocí asistované reprodukce, resp. umělého oplodnění v těle náhradní matky či implantováním embrya pocházejícího z genetického materiálu objednatelského páru či třetích osob; k otěhotnění však může dojít také přirozeně s tím, že důsledky, zejména jde-li o blízké příbuzné, nejsou právem regulovány,
- h) stane se tak bezúplatně, altruisticky, či za odměnu,
- i) žadatelský pár zpravidla hradí náklady spojené s těhotenstvím náhradní matky, porod apod.³⁵

Velkým problémem náhradního mateřství je naprostá nevymahatelnost tohoto úkonu. Dítě nemůže být z mnoha nejen právních, ale hlavně etických důvodů,

³⁴ SIVÁK, Jakub. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7552-678-6. s. 38-40.

³⁵ FILIPKOVÁ, Patricie. *Náhradní mateřství*. Online. Mylaw.cz. 2021. Dostupné z: <https://mylaw.cz/clanek/nahradni-materstvi-309>. [cit. 2024-01-28].

předmětem obchodní transakce. V případě, že se náhradní matka rozhodne si dítě, které porodila, ponechat, nemá původní objednatelský pár šanci u soudu na jeho vydání uspět. Jelikož se uplatňuje ustanovení podle § 775 občanského zákoníku, kdy matkou dítěte je žena, která dítě porodila.³⁶ Je přirozené, že v době těhotenství se vytvářejí emoční vazby mezi matkou a dítětem a může se tedy stát, že si matka vydání dítěte rozmyslí.

Jiným problémem může být situace, kdy si naopak objednatelský pár z různých důvodů (ať již z důvodu rozchodu nebo pro případné podezření na vývojové vady) převzetí dítěte rozmyslí a náhradní matka je tak nucena se o své (de iure i de facto) dítě postarat, ačkoli toto původně nezamýšlela.

4.1.1.1 Náhradní mateřství v zahraničí

Česká republika nemá právně upraven institut náhradního mateřství, ale výslovně jej nezakazuje. Náhradní mateřství je tolerováno a Česká republika patří mezi liberálnější země, co se týče postojů k náhradnímu mateřství. Pokud by se mělo mluvit o zavedení právní úpravy náhradního mateřství v České republice do právního řádu, je možné se inspirovat v zahraničí.

V řadě států není institut náhradního mateřství nelegální, ovšem není zásadně právně upraven. Až na výjimky však musí náhradní mateřství probíhat bezplatně, pouze za úhradu vynaložených nákladů související s těhotenstvím. Jakékoli další platby jsou v řadě států nelegální. Zásadním etickým i právním problémem surrogátního mateřství je však jeho nevymahatelnost. Tento problém je postaven na konceptu lidské důstojnosti, kdy žádný život nesmí být předmětem obchodní transakce. Rizikem je komercializace náhradního mateřství.

Ve Spojených státech amerických byl u soudu rozhodován jeden z prvních případů v oblasti náhradního mateřství. Konkrétně v roce 1987 v New Jersey pod názvem Případ Baby M. V případě šlo o vynucení dohody o náhradním rodičovství a o předání narozeného dítěte objednatelskému páru. Náhradní matka měla páru odnést dítě za částku 10 000 dolarů. Po uzavření smlouvy o náhradním mateřství

³⁶ Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-01-28].

byla náhradní matka oplodněna spermatem manžela neplodné ženy a dítě donosila a porodila. Ovšem po porodu odmítla dítě vydat. Proběhlo několik instanční soudní řízení, jehož výsledkem bylo, že Nejvyšší soud státu New Jersey potvrdil svěření dítěte do péče pana Sterna (biologického otce) jako rozhodnutí, které je v nejlepším zájmu dítěte, ale smlouvu o náhradním mateřství považuje za nevymahatelnou a obnovuje rodičovská práva paní Whiteheadové (náhradní matky) s tím, že podmínky jejích práv na návštěvy jako rodiče, který nemá dítě v péči, stanoví soud prvního stupně.³⁷ V současné době je v New Jersey objednatelskému páru garantováno, že náhradní matka jim musí dítě předat. Tato garance je i v jiných státech jako například v Kalifornii, Nevadě a Washingtonu. Nicméně federální právní úprava Spojených států amerických není jednotná a každý stát má svojí. Náhradní mateřství je ve většině zemí však povoleno. Nicméně například v Tennessee nebo Virginii není surogátní mateřství upraveno v zákoně, ale není ani zakázáno a princip je obdobný jako v České republice. Setkáme se i se státy, které náhradní mateřství výslovně zakazují. Mezi tyto státy se řadí například Michigan a Nebraska.³⁸

Náhradní mateřství je výslovně zakázáno v sousedním Německu. Od roku 1991 je platný zákon na ochranu embryí. Podle zmíněného zákona může být pokutou nebo trestem odnětí svobody do tří let potrestána osoba, která využije surogátního mateřství. Německo bylo první zemí, která se takto striktně postavila k institutu náhradního mateřství. Učinilo tak na základě negativních zkušeností, kdy se na embryích v nacistickém Německu prováděly pokusy a výrazný vliv na přijetí zákona měla i německá křesťanská společnost. Nutné je zdůraznit, že trestně odpovědní jsou pouze lékaři, které provedou umělé oplodnění náhradní matce. Náhradní matce a ani objednatelskému páru trestní odpovědnost nevzniká.³⁹ Mezi další evropské země, ve kterých je náhradní mateřství přísně zakázáno se řadí například i Rakousko, Polsko, Francie, Švýcarsko, Itálie, Dánsko a Švédsko.

³⁷ Justia. *In re Baby „M“*. Online. Law.justia.com. Dostupné z: <https://law.justia.com/cases/new-jersey/appellate-division-published/1987/217-n-j-super-313-0.html>. [cit. 2024-01-29].

³⁸ SIVÁK, Jakub. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7552-678-6. s. 43-44.

³⁹ SIVÁK, Jakub. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7552-678-6. s. 45.

Opačně se k náhradnímu mateřství staví například Ukrajina, která dovoluje i finanční odměnu pro náhradní matku. Náhradní mateřství tak pro mnoho žen představuje možnou cestu k vysokému výdělku. Z náhradního mateřství se tak stalo komerční surogátní mateřství, které není nijak kontrolováno. Na Ukrajině existují internetové agentury, které nabízejí náhradní matky. Objednatelský pár si může vybrat z široké nabídky žen od 18 let.⁴⁰ Právními rodiči jsou od počátku objednatelé. Pokud by náhradní matka odmítla dítě vydat, žadatelský pár se může obrátit na soud. Náhradní mateřství je umožněno pouze heterosexuálnímu páru.

Další země, kde je komerční náhradní mateřství legální je Indie. Indie se stala oblíbenou destinací plodnostní turistiky. Takzvané agentury pro náhradní mateřství lákají každoročně do Indie páry ze zahraničí, jelikož náklady na celý zákrok jsou v Indii až o třetinu nižší než ve Spojených státech amerických a Velké Británii. Chudé, negramotné ženy jsou k takovým obchodům často přemlouvány svými manželi nebo zprostředkovateli, aby si snadno vydělaly peníze. Tyto ženy nemají právo rozhodovat o svém těle a životě. V Indii není zajištěno psychologické vyšetření ani právní poradenství. Po náboru komerčními agenturami jsou tyto ženy pod záminkou předporodní péče přesunuty na ubytovny na celou dobu těhotenství. Skutečným motivem je jejich ostražina. Tyto ženy se po celou dobu těhotenství obávají o svou domácnost a děti. Ven smějí chodit pouze na předporodní návštěvy a s rodinou se smějí setkávat pouze v neděli.^{41 42}

Podle výše uvedeného se každý stát k náhradnímu mateřství staví jinak a má odlišnou právní úpravu. Je obtížné určit, který směr právní úpravy náhradního mateřství je správný. Určitě by však nemělo být náhradní mateřství komerční.

⁴⁰ JÁNSKÁ, Lucie. *Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je už 21.* Online. Lidovky.cz. 2014. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/zdravi/ja-nahradni-matka.A140721_204119_In-zdravi_jzl/. [cit. 2024-01-29].

⁴¹ SAXENA, Pikee, MISHRA, Archana, MALIK, Sonia. *Surrogacy: Ethical and Legal Issues.* Online. Nationallibraryofmedicine.gov. 2012. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3531011/>. [cit. 2024-01-29].

⁴² Ačkoliv diplomová práce pojednává o zemích „západní civilizace“, Indie je zde uvedena jako příklad absolutního zneužití surogátního mateřství.

4.1.2 Utajený porod

Institut utajeného porodu je upraven v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen zákon o zdravotních službách). V České republice jej lze využít od roku 2004.⁴³

Utajený porod je dle zákona č. 422/2004 Sb.⁴⁴ a § 37 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách umožněn pouze ženám s trvalým pobytem v České republice, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželovi svědčí domněnka otcovství (dle § 776 a následující zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákona). Popření domněnky otcovství je nutno prokázat, a to rozsudkem soudu o rozvodu v případě rozvedené ženy (žena musí být rozvedena více než 300 dnů) či předložením úmrtního listu manžela. Ze zákona vyplývá, že možnost využít utajeného porodu je omezena jen pro část těhotných žen. V případě, že žena stanoveným podmínkám vyhoví a o utajený porod má zájem, v jakékoliv porodnici předloží poskytovateli příslušné zdravotní služby písemnou žádost o utajení své totožnosti při porodu. Dále vyplní prohlášení, že o dítě nehodlá pečovat. Tuto žádost podepisuje před očima svědků, kterými jsou zdravotní sestra a lékař. Poskytovatel zdravotní služby musí zdravotnickou dokumentaci vést tak, aby byla totožnost ženy utajena. Totožnost ženy je evidována odděleně od zdravotnické dokumentace související s těhotenstvím a utajeným porodem. Odděleně od zdravotnické dokumentace je vedeno jméno a příjmení ženy, které je poskytováno v souvislosti s těhotenstvím a utajeným porodem, dále pak písemná žádost o utajení porodu, datum narození ženy a datum porodu. Porod dítěte probíhá jako normální porod s tím rozdílem, že po ukončení hospitalizace jsou údaje o ženě a zdravotnická dokumentace vloženy do zapečetěného obalu a opatřeny bezpečnostním kódem. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu nebo na žádost ženy, která utajeně porodila. Náklady spojené s utajeným

⁴³ CERQUEIROVÁ, Andrea. *Utajený porod*. Online. Sancedetem.cz. 2023. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/utajeny-porod>. [cit. 2024-01-30].

⁴⁴ *Zákony pro lidi. Zákon č. 422/2004 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-422>. [cit. 2024-01-30].

porodem může hradit zdravotní pojišťovna, pokud jí žena uvede. Jde o zdravotní službu, která je hrazená z veřejného zdravotního pojištění.^{45 46}

Po utajeném porodu se k dítěti přistupuje podobně, jako když se ho žena vzdá bez utajení totožnosti. Matka je zákonnou zástupkyní dítěte a je nositelem rodičovské odpovědnosti, ale jelikož o dítě nejeví zájem a nechce o něj pečovat, je potřeba dítěti ustanovit opatrovníka. Všechny kroky po porodu matky směřují k umístění dítěte do náhradní péče.⁴⁷

Ženy v České republice institut utajeného porodu zatím příliš nevyužívají. Buď nevědí, že v České republice institut utajeného porodu existuje anebo ve většině případů využijí interrupci. Souvisí to s tím, že v České republice je benevolentní legislativa ohledně umělého přerušení těhotenství a ženy se z jakéhokoliv důvodu mohou pro interrupci rozhodnout. Ovšem benevolentní legislativa interrupce není samozřejmostí a v některých zahraničních státech je využívání interrupce zakázáno. Například v Polsku je problematika potratů velmi diskutovaným tématem a polské ženy mají výrazně omezenou možnost využití interrupce. Z velké části je interrupce v Polsku ilegální.⁴⁸ Naopak Francie je první zemí, která 4. března 2024 odhlasovala zakotvení práva na potrat do ústavy.⁴⁹ Podle zákona č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství může žena v České republice o interrupci požádat do 12. týdnu těhotenství. Ze zdravotního hlediska představuje interrupce značné riziko pro ženy a v nejzávažnějším případě může dojít i k tomu, že žena v budoucnu nebude moci mít vlastní děti. Jestliže těhotná žena interrupce nevyužije, musí dítě donosit a porodit. Institut utajeného porodu pak využívají převážně ženy, které neplánovaně otěhotní a zmeškají možnost interrupce, což je

⁴⁵ Zákony pro lidi. Zákon č. 372/2011 Sb. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-372>. [cit. 2024-01-30].

⁴⁶ Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-01-30].

⁴⁷ CERQUEIROVÁ, Andrea. Utajený porod. Online. Sancedetem.cz. 2023. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/utajeny-porod>. [cit. 2024-01-30].

⁴⁸ Zakaz potratu v Polsku má i nadále devastující důsledky. Usilujeme o jeho zrušení. Online. Amnesty.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5301/zakaz-potratu-v-polsku-ma-i-nadale-devastujici-dusledky-usilujeme-o-jeho-zruseni>. [cit. 2024-01-30].

⁴⁹ Francie má v ústavě jako první na světě právo na potrat, nechce skončit jako USA. Online. Idnes.cz. 2024. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/francie-potrat-ustava-interrupce-pravo-usa.A240304_192528_zahranicni_dtt. [cit. 2024-03-05].

lékařský zákrok, při němž dochází k umělému přerušení těhotenství. Nebo utajeného porodu využijí ženy, kterým se podstoupení interrupce z lidského hlediska přičí.⁵⁰

Pokud se podrobněji podíváme na procesy spojené s utajováním porodu, lze předpokládat, že kroky, které je třeba podniknout, se ženám mohou jevit složité a následná administrativa nemusí vyvolávat dojem spolehlivosti utajení. Jestliže se žena rozhodne podstoupit utajený porod, je pravděpodobnější, že bude své těhotenství skrývat. Výhodou utajeného porodu je nepochybně fakt, že žena rodí ve zdravotnickém zařízení, tedy z hlediska jejího zdraví a také zdraví dítěte, v bezpečnějším prostředí, než pokud by se rozhodla родit sama doma. Pro dítě je utajený porod bezpečnější i z hlediska práva, jelikož má širší možnosti znát svoji identitu a může soud požádat o odtajnění zapečetěných dokumentů týkajících se utajeného porodu.⁵¹ Právo znát svůj původ vyplývá i z Úmluvy o právech dítěte.

4.1.3 Anonymní porod

Anonymní porod by byl vlastně porodem utajovaným s tím rozdílem, že rodička by se z nějakého důvodu rozhodla nesdělit údaje o své osobě. O anonymním porodu se diskutuje, jak by mohl probíhat, ale zatím není povolen. Česká legislativa v současné době upravuje pouze institut utajeného porodu a vložení dítěte po porodu do babyboxu. Pokud se žena rozhodne utajit fakt, že dítě porodila, může využít jednu ze zmíněných variant. Jiné varianty anonymizace matky nejsou v současné době v České republice možné. Anonymní porod bývá často chybně zaměňován s porodem. V České republice není možné родit anonymně bez sdělení informací o své osobě. Utajený porod má své legislativní limity, na základě, kterých, není umožněn ženám, kterým svědčí domněnka otcovství a ženám bez trvalého pobytu na území České republiky a nezletilým. Pro některé ženy se tedy stává varianta utajeného porodu neproveditelná. Ženy, které se svého dítěte chtějí po porodu vzdát a o možnosti utajeného porodu nevědí, anebo

⁵⁰ Zákony pro lidi. Zákon č. 66/1986 Sb. Zákon České národní rady o umělém přerušení těhotenství. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1986-66>. [cit. 2024-01-30].

⁵¹ KŘUPKOVÁ, Kristýna. *O možnosti utajeného porodu ví málokdo, je přitom bezpečnější než babybox, tvrdí lékař.* Online. Irozhlas.cz. 2017. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/o-moznosti-utajeneho-porodu-vi-malokdo-je-pritom-bezpecnejsi-nez-babybox-tvrdi_1708310903_haf. [cit. 2024-01-30].

se rozhodnou tento institut nevyužít, porodí dítě doma a následně jej v lepším případě uloží do babyboxu.⁵² Domácí porody sice česká legislativa nezakazuje, ale rodit v domácím prostředí s sebou nese značná zdravotní rizika jak pro matku, tak pro novorozeně. V nejzávažnějších případech může dojít ke smrti matky i dítěte. Proto se porod v domácím prostředí nedoporučuje.

Pro ženy neexistuje v České republice možnost „anonymního porodu“, kde by mohly porodit v péči zdravotníků, aniž by musely prokazovat svou totožnost. Tato varianta by byla ze zdravotního hlediska pro ženu i dítě přínosná, jelikož by nemusela rodit doma bez odborné lékařské péče a vyhnula by se tak možným zdravotním komplikacím. Anonymní porodní domy v České republice neexistují. V praxi je tak anonymním porodem situace, kdy žena porodí sama doma a následně dítě například odloží do babyboxu.

Anonymní porody sice představují pro matku možnost své těhotenství zatajit, jsou však v rozporu s právy dítěte, především s právem dítěte znát svůj původ. Jak již bylo zmíněno, právo dítěte znát své rodiče je zakotveno v Úmluvě o právech dítěte v článku 7: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“⁵³ Navzdory dostupným možnostem antikoncepce se ženy stále mohou ocitnout v situaci, kdy otěhotní nechtěně či v průběhu těhotenství zjistí, že pro ně bude nemožné se o dítě postarat. Ze strachu z reakce okolí se rozhodnou těhotenství a následný porod utajit. Z tohoto důvodu se mohou uchýlit i k vraždě svého novorozence.⁵⁴

⁵² LEMROVÁ, Adéla, OLECKÁ, Ivana, HLADÍKOVÁ, Ester, IVANOVÁ, Kateřina.

Anonymous Births: A Conflict of Three Rights-Which Prevails?. Online. *Social Pathology and Prevention*. 2021, roč. 7, č. 2, s. 35-46. ISSN 2464-5885. Dostupné z: <https://spp.slu.cz/contents/spp/2021/02.pdf>. [cit. 2024-01-30].

⁵³ Zákony pro lidi. *Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte*. Online. *Zakonyprolidi.cz*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>. [cit. 2024-01-31].

⁵⁴ LEMROVÁ, Adéla, OLECKÁ, Ivana, HLADÍKOVÁ, Ester, IVANOVÁ, Kateřina.

Anonymous Births: A Conflict of Three Rights-Which Prevails?. Online. *Social Pathology and Prevention*. 2021, roč. 7, č. 2, s. 35-46. ISSN 2464-5885. Dostupné z: <https://spp.slu.cz/contents/spp/2021/02.pdf>. [cit. 2024-01-31].

Tabulka 1: utajený porod x anonymní porod

Utajený porod	Anonymní porod
Identita matky známá, po porodu totožnost skryta	Identita matky neznámá
Legální v České republice	Nelegální v České republice
Matka má právní vztah k dítěti až do osvojení	Matka nemá právní vztah k dítěti

4.1.3.1 Anonymní porody v zahraničí

Ačkoliv česká legislativa neumožňuje rodit v anonymitě, v některých zahraničních státech jsou anonymní porody legální. Kapitola bude zaměřená na vybrané státy Evropské unie, konkrétně na Německo, Rakousko, Francii a Itálii. Zmíněné státy evropské unie dávají ženám možnost rodit v anonymním režimu.

V Německu je od konce 20. století možné rodit v anonymitě, bez uvedení údajů o své osobě. Odpůrci však tvrdí, že zákonnost anonymních porodů dětí je právně sporná, protože podkopává právo dítěte znát svůj původ, jelikož i Německo je stát, který je vázán Úmluvou o právech dítěte, kde je toto právo zakotveno. Zastánci anonymních porodů však tvrdí, že tento způsob porodů může pomoci ženám, které by jinak porodily samy mimo zdravotnické zařízení, jelikož je pro ně nemožné rodit v porodnici a prokázat svoji totožnost z jakéhokoli důvodu. Ústřední výbor německých katolíků uvedl, že anonymní porody v nemocnicích zachránily životy dětí a nabídly matkám bezpečí a chráněný prostor pro porod, který v domácím prostředí neměly. I přes legálnost tohoto institutu je anonymní porod v Německu nabízen cca jen 130 nemocnicemi.^{55 56}

Anonymní porody jsou dále umožněny i ženám v Rakousku. Odborná lékařská péče může být poskytována ženě anonymně i před samotným porodem. Anonymní porod je určen k zajištění zdraví matky a dítěte prostřednictvím lékařské péče a sociálního poradenství. Zdravotnická zařízení, která umožňují anonymní

⁵⁵ BLEIKER, Carla. *Confidential birth: a safe, private path*. Online. Dw.com. 2017. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/confidential-birth-a-safe-private-way-out-for-pregnant-women/a-39662482>. [cit. 2024-01-31].

⁵⁶ ISENSEN, Nancy. *The family name*. Online. Dw.com. 2009. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/ethics-council-calls-for-end-to-anonymous-hospital-births/a-4934325>. [cit. 2024-01-31].

porody, musí povinně spolupracovat s Agenturou péče o děti a mládež. Dítě se statutem nalezence pak zpravidla umístí k adoptivním rodičům Agentura péče o děti a mládež.⁵⁷

Další evropskou zemí, kde je možné родit v anonymitě je Francie. Hlavním důvodem zavedení institutu anonymních porodů bylo, aby se chránilo zdraví dítěte a matky při porodu a předcházelo se zejména nelegálním interrupcím a opuštění dítěte. Pro porod ve zdravotnickém zařízení, při němž matka požádá o utajení své identity se používá termín „Porod pod X“ – (l'accouchement sous X). Matce je ale současně od roku 2002 umožněno poskytnout své údaje v zapečetěné obálce, ty mohou být později, vždy však pouze se souhlasem matky, předány dítěti. Jde o variantu někde na pomezí anonymního a utajeného porodu. Pokud personál identitu matky zná, je vázán mlčenlivostí.⁵⁸ Odièvre vs. Francie (2003) je známým případem, který byl v této oblasti rozhodován. Stěžovatelka, paní Odièvre se narodila ženě, která požádala o utajení své osoby. Následně byla osvojena panem a paní Odièvre. V dospělosti však stěžovatelka chtěla poznat svojí biologickou matku a žádala o odtajnění informací o ní. Ovšem to lze pouze se souhlasem matky. Odièvre se obrátila na soud, s tím, že je tímto podle článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod porušováno právo na respektování rodinného a soukromého života a zakládá tím diskriminaci, která je podle článku 14 Úmluvy o ochraně lidských práv zakázána. Stěžovatelka se cítila být diskriminována tím, že nemá možnost obdržet majetek po biologické matce, bez ohledu na kompenzaci vyplývající z jejího osvojení. Soud rozhodl v neprospěch stěžovatelky. Upozornil na to, že článek 8 chrání rodinný a soukromý život jak dítěte, tak i matky. Matka má právo zůstat v anonymitě. Dále stěžovatelka není diskriminována, jelikož je vázána ke svým adoptivním rodičům, a to se všemi

⁵⁷ LEMROVÁ, Adéla, OLECKÁ, Ivana, HLADÍKOVÁ, Ester, IVANOVÁ, Kateřina.

Anonymous Births: A Conflict of Three Rights-Which Prevails?. Online. *Social Pathology and Prevention*. 2021, roč. 7, č. 2, s. 35-46. ISSN 2464-5885. Dostupné z: <https://spp.slu.cz/contents/spp/2021/02.pdf>. [cit. 2024-01-31].

⁵⁸ LEMROVÁ, Adéla, OLECKÁ, Ivana, HLADÍKOVÁ, Ester, IVANOVÁ, Kateřina.

Anonymous Births: A Conflict of Three Rights-Which Prevails?. Online. *Social Pathology and Prevention*. 2021, roč. 7, č. 2, s. 35-46. ISSN 2464-5885. Dostupné z: <https://spp.slu.cz/contents/spp/2021/02.pdf>. [cit. 2024-01-31].

majetkovými a dědickými důsledky. Nedošlo tedy k porušení článků 8 a 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.⁵⁹

Institut anonymního porodu je možné využít i v Itálii. Je zde vedena diskuse o tom, zda právo matky na utajení identity je vyšší než právo dítěte znát svůj původ. Jde o rozpor mezi právem osvojované osoby znát svůj biologický původ a právem matky na anonymitu, který se objevil také v rozhodnutích štrasburského soudu. V případě Godelli (2012) Evropský soud pro lidská práva odsoudil italský právní systém, který nenachází správnou rovnováhu mezi těmito konkurenčními právy a bezpodmínečně upřednostňuje matku, která chce zůstat v anonymitě. Toto upřednostnění práva matky na zachování anonymity by dle rozsudku mělo být v případě její smrti zrušeno. Po smrti matky, která porodila anonymně, by zájem matky měl ustoupit právu adoptovaného dítěte znát svůj biologický původ.⁶⁰

Česká republika se tak může inspirovat v právní úpravě okolních států, kde jsou anonymní porody legální. Zavedení zmíněného institutu do české legislativy by mohlo vést ke snížení počtu domácích porodů a následných zdravotních rizik, jak pro matku, tak pro dítě. Ženám, kterým by nebyl umožněn z výše uvedených zákonných limitů utajený porod, by mohly využít anonymních porodů.

4.1.4 Babybox

Zařízení známé pod názvem babybox patří v dnešní době mezi nejčastěji probírané možnosti odložení dítěte. Problematika babyboxů není v České republice zákonem upravena, což znamená, že není zakázáno využívat těchto schránek. Uložení dítěte do babyboxu je jednou z možností, jak se v České republice anonymně vzdát zpravidla novorozeného dítěte. I nadále jde o velmi diskutované téma, převážně z hlediska porušování práv dítěte.

S myšlenkou vybudování babyboxů v České republice přišel Ludvík Hess v roce 2004. Vysvětlil, k čemu by schránky měly sloužit, ale mnoho odborníků z řad

⁵⁹ Case of Odièvre v. France. 13. 2. 2003. Online. Judgement of Court (Grand Chamber). 42326/98. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-60935%22%5D%7D>. [cit. 2024-01-31].

⁶⁰ LEMROVÁ, Adéla, OLECKÁ, Ivana, HLADÍKOVÁ, Ester, IVANOVÁ, Kateřina. Anonymous Births: A Conflict of Three Rights-Which Prevails?. Online. *Social Pathology and Prevention*. 2021, roč. 7, č. 2, s. 35-46. ISSN 2464-5885. Dostupné z: <https://spp.slu.cz/contents/spp/2021/02.pdf>. [cit. 2024-01-31].

ministerstev, lékařů a právníků bylo proti zřízení babyboxů. Argumentovali převážně Úmluvou o právech dítěte, ve které je zakotveno právo dítěte znát svůj původ a dalšími existujícími zákony. Důvodem pro odmítání zřízení speciálních schránek bylo i to, že babyboxy by představovaly pro matky rychlé řešení pro vzdání se svého dítěte, které by mohlo být i v některých případech unáhlené. Dalším argumentem proti byl i strach z odkládání vážně nemocných dětí, které by vyžadovaly nákladnou zdravotní péči. I přes zmíněné obavy vydal Ústav státu a práva Akademie věd České republiky v roce 2005 posudek, který doporučoval zřízení babyboxů. Na základě něho byl 1. 6. 2005 zprovozněn první babybox na území České republiky.⁶¹

Ludvík Hess je mimo jiné předsedou o. s. Babybox a Nadačního fondu pro odložené děti STATIM, jehož hlavním cílem je poskytování pomoci odloženým dětem, které by jinak byly odloženy za podmínek, v nichž by jim mohla hrozit újma na zdraví nebo smrt. Za tímto účelem zřizuje babyboxy, sleduje další vývoj odložených dětí, organizuje vzdělávací projekty, spolupracuje s orgány, které se zabývají ochranou dětí, informuje o problematice odložených dětí a dle svých možností poskytuje i jinou humanitní pomoc. Mimo jiné spolupracuje se zahraničními a mezinárodními organizacemi z oblasti péče o děti a mládež. Jediným přáním o.s. Babybox a Nadačního fondu je, aby již nikdy nebylo nalezené mrtvé tělíčko novorozence. V současné době je v České republice vybudováno 87 babyboxů, kdy k 5. lednu 2024 bylo celkem do těchto schránek odloženo 261 dětí. V roce 2024 se mají zřizovat další babyboxy v Praze-Podolí, Kroměříži a Čáslavi.⁶²

63

Speciální schránky jsou umístěné na veřejných místech, převážně v blízkosti zdravotnických zařízení. Babyboxy jsou určeny k bezpečnému a anonymnímu řešení pro rodiče, kteří se ocitnou v tíživé situaci a dítěte se chtějí vzdát. Využití babyboxů je bezpečné i pro samotné dítě, jelikož jde o speciálně vybavenou

⁶¹ SOVOVÁ, Olga, MÁZLOVÁ, Marie. *Sociálně-právní otázky babyboxů*. Online. Planovanirodiny.cz. Dostupné z: <https://www.planovanirodiny.cz/sbornik-2016/8-socialne-pravni-otazky-babyboxu>. [cit. 2024-02-01].

⁶² *Nadační fond*. Online. Babybox.cz. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=fond>. [cit. 2024-02-01].

⁶³ *Zpráva o babyboxech k 5. lednu 2023*. Online. Babybox.cz. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=zprava>. [cit. 2024-02-01].

schránku, která je vytápěna i klimatizována. Matka má po odložení dítěte několik minut na odchod a poté se rozezní alarm, který informuje zdravotní personál o odložení dítěte. Pokud je dítě zdravotně v pořádku, sociální pracovníci mu začínají hledat náhradní rodinu. Pokud není zjištěna totožnost matky, která dítě odložila, dítě má pak status nalezence.⁶⁴ Matriční úřad informuje soud, který je následně povinen podle občanského zákoníku § 864 určit dítěti jméno a příjmení. Podle občanského zákoníku § 928 musí soud jmenovat poručíka, jelikož je dítě bez rodičů, a tudíž bez zákonného zástupce.⁶⁵

Pokud matka z jakéhokoliv důvodu nejeví zájem o dítě pečovat a chce se jej v anonymitě vzdát, odložení do babyboxů je v tomto případě nejbezpečnější řešení. Babyboxy mají matkám zabránit, aby opustily dítě na nevhodném místě nebo jej zabily.

I přesto, že babyboxy jsou výrazně podporovány veřejností, OSN a jiní odborníci jsou proti zřizování. Výbor pro práva dítěte při OSN doporučuje jejich zrušení a nahrazení utajenými porody, které bývají považovány za bezpečnější, jelikož je dítě porozeno ve zdravotnickém zařízení, kde lze předcházet možným komplikacím, popřípadě je řešit. Utajené porody ovšem neposkytují ženě plnou anonymitu, jako je tomu právě u babyboxů. Dále nejsou umožněny všem ženám, jak již bylo uvedeno výše. Podle zakladatele babyboxů Ludvíka Hesse by ženy měly mít možnost anonymity v situacích vzdání se dítěte. Žádný podobný institut, který by zajišťoval anonymitu ženám v České republice, neexistuje. Zrušení babyboxů by tak mohlo vést k ohrožení života dětí.⁶⁶

Výbor pro práva dítěte při OSN argumentuje tím, že dítě by mělo znát své biologické rodiče, pokud je to možné. Dle OSN babyboxy porušují právo dítěte znát svůj původ a své rodiče, které je ukotveno v Úmluvě o právech dítěte v článku

⁶⁴ SOVOVÁ, Olga, MÁZLOVÁ, Marie. *Sociálně-právní otázky babyboxů*. Online. Planovanirodiny.cz. Dostupné z: <https://www.planovanirodiny.cz/sbornik-2016/8-socialne-pravni-otazky-babyboxu>. [cit. 2024-02-01].

⁶⁵ *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-01].

⁶⁶ KLEPÁČ, Vladimír. *Babyboxy jsou v ohrožení. Kvůli OSN, říká jejich zakladatel*. Online. Novinky.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-baby-boxy-jsou-v-ohrozeni-kvuli-osn-rika-jejich-zakladatel-40449030>. [cit. 2024-02-01].

7.⁶⁷ Česká republika a další země, které podepsaly zmíněnou Úmluvu o právech dítěte a mají zřízené babyboxy, by je měly podle Výboru OSN zrušit, jelikož jsou v rozporu s právy, které Úmluva dětem přiznává. Zároveň tvrdí, že neexistuje žádná statistika, která by dokazovala že babyboxy snižují počet vražd novorozeňat. Ženy dle odborníků jednají racionálně, když své děti odkládají do babyboxů a i bez této možnosti by své dítě nezabily. Matky, které své dítě zavraždí, jednají v afektu nebo pod vlivem duševní poruchy, a proto pro ně babyboxy nejsou řešením. Policejní statistiky prokazují, že zřízení babyboxů neovlivňuje počet vražd novorozenců. V roce 2010 se konalo kolokvium na Úřadu vlády svolané Michaelem Kocábem, zmocněncem pro lidská práva a národnostní menšiny, kdy se kolokvium odborníků téměř jednomyslně shodlo, že babyboxy práva dětí porušují a je s nimi spjata mnoho etických problémů.⁶⁸

4.1.4.1 Babyboxy v Evropě

Vlna zřizování babyboxů nastala v Evropě kolem roku 2000. První babybox vznikl v Maďarsku v roce 1996. Pojem babybox je termínem, který je užíván v České republice pro speciální schránky. Ale i některé další státy mají zřízeny babyboxy, ovšem pod svým názvem. V současné době má babyboxy zřízeno 11 členských států Evropské unie (Česká republika, Slovensko, Německo, Rakousko, Polsko, Holandsko, Maďarsko, Itálie, Belgie, Litva a Lotyšsko) a i další evropské státy mimo EU například Švýcarsko. Všechny babyboxy fungují na stejném principu jako v České republice.⁶⁹

Mezi první státy, které zřídily babyboxy patřilo Německo. Impulesem ke zřízení schránek bylo nalezení dvou mrtvých novorozenců v Hamburku, což vyprovokovalo nové debaty o možnostech ochrany dětí, jejichž matky se z různých důvodů bojí, či nechtějí porodit veřejně. V roce 2000 byl následně zřízen první babybox v Hamburku-Altoně. Tyto schránky jsou v Německu známé pod pojmem

⁶⁷ Zákony pro lidi. Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>. [cit. 2024-02-01].

⁶⁸ GARKISH, David. Babyboxy zachránily už 200 dětí. Pomáhají dětem nebo jim škodí?. Online. Nasezdravotnictvi.cz. 2020. Dostupné z: <https://nasezdravotnictvi.cz/aktualita/babyboxy-zachranily-uz-200-deti-pomahaji-detem-nebo-jim-skodi>. [cit. 2024-02-01].

⁶⁹ JINDROVÁ, Tereza. Babyboxy smí být v EU jen v 11 zemích. Špatné dny jsou pondělky. Online. Seznamzpravy.cz. 2021. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/unor-pondeli-a-podvecer-tehdy-se-podle-statistiky-plni-babyboxy-174476>. [cit. 2024-02-01].

„Babyklappe“. První německou nemocnicí s babyboxem byla klinika Waldfriede v Berlíně. Mimo jiné mohou ženy, které se ocitnou v tíživé situaci využívat i institut anonymního porodu.⁷⁰

Dalším státem, který má zřízené tyto schránky „hniezda záchrany“ je Slovensko. Se zřízením babyboxů na Slovensku přišlo občanské sdružení „Šanca pre nechcených“ a v roce 2004 zde vznikly první tři babyboxy. Od jejich vzniku klesl počet nalezených mrtvých novorozenců.⁷¹

Naopak mezi státy Evropy, které schránky zřízeny nemají, patří například Velká Británie, kde opuštění dítěte do dvou let je trestné. Dalším státem je Francie, která ovšem nabízí ženám možnost anonymního porodu.⁷²

4.1.5 Komparace jednotlivých států-shrnutí

Z výše uvedeného vyplývá, že legislativa upravující instituty náhradního mateřství, utajeného porodu, anonymního porodu a babyboxů se v jednotlivých zemích celého světa liší. Právní úprava je rozdílná i v jednotlivých zemích EU. Některé státy mají legislativu týkající se vyjmenovaných institutů benevolentní a zmíněné instituty jsou přímo zakotveny v právní úpravě a jsou dovoleny. V některých státech jejich využívání není právně upraveno, tedy podle zásady legální licence není zakázáno. Taktéž, i v rámci Evropy, existují státy, které se k problematice ať už náhradního mateřství, utajeného porodu, anonymního porodu či babyboxů staví přísně a výslovně je zakazují.

Pro přehlednost je uvedena tabulka, která ukazuje, zda vybraný stát EU a jeho právní úprava umožňuje některý z výše jmenovaných institutů či nikoliv. V tabulce je zařazena Česká republika a sousední státy České republiky. Pokud ve státu není institut zákonem výslovně zakázán, může být legálně využíván, avšak ne vždy využíván je. V České republice není zákonem výslovně upraveno náhradní mateřství ani problematika babyboxů, avšak oba instituty jsou využívány. Utajený

⁷⁰ SCHMOLLACK, Simone. *Zehn Jahre babyklappe. Anonym ins Leben geschickt*. Online. Taz.de. 2010. Dostupné z: <https://taz.de/Zehn-Jahre-Babyklappe/!5144836/>. [cit. 2024-02-01].

⁷¹ *Problematika babyboxů*. Online. Babybox.cz. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=problematika>. [cit. 2024-02-01].

⁷² JINDROVÁ, Tereza. *Babyboxy smí být v EU jen v 11 zemích. Špatné dny jsou pondělky*. Online. Seznamzpravy.cz. 2021. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/unor-pondeli-a-podvecer-tehdy-se-podle-statistiky-plni-babyboxy-174476>. [cit. 2024-02-01].

porod je v České republice legislativně upraven i využíván. V Rakousku je náhradní mateřství právně upraveno a výslovně zakázáno.

Tabulka 2: komparace vybraných států EU

Stát	Náhradní mateřství	Utajený porod	Anonymní porod	Babybox (obdobné zařízení)
Česká republika	Právně neupraveno-ano	Právně upraveno-ano	Právně neupraveno-ne	Právně neupraveno-ano
Slovensko	Právně neupraveno-ano	Právně upraveno-ano	Právně neupraveno-ne	Právně neupraveno-ano
Rakousko	Právně upraveno-ne	Právně neupraveno-ne	Právně upraveno-Ano	Právně neupraveno-Ano
Německo	Právně upraveno-ne	Právně upraveno-ano	Právně upraveno-ano	Právně neupraveno-ano
Polsko	Právně upraveno-ne	Právně neupraveno-ne	Právně neupraveno-ne	Právně neupraveno-ano

4.2 Určování otcovství

Vedle mateřství, i otcovství představuje základní statusový poměr, který je zásadní pro určování příbuzenství. Otázky určování otcovství mají významné důsledky pro rodinné právo, sociální vztahy a individuální životy zúčastněných osob. Právní systém usiluje o poskytnutí spravedlivých a objektivních metod pro určení otce dítěte. V současné době je pro určení otcovství významný i vědecký pokrok. Vědecký výzkum se zaměřuje na stále přesnější a spolehlivější techniky pro

analýzu DNA na základě, kterých lze přesně stanovit, kdo je otcem dítěte. Vzhledem k existenci testu DNA by se mohl systém domněnek zdát jako nadbytečný. Ovšem určit otce na základě výsledku DNA testu není možné v případě, že pochází z jednovaječných dvojčat. Jejich DNA je shodné. Z tohoto důvodu jsou domněnky využívány i nadále a k testům DNA se zpravidla přistoupí, nelze-li otcovství s jistotou určit na základě právních domněnek.⁷³

Určením otcovství vzniká mnoho práv a povinností mezi dítětem a otcem. K zásadním právním důsledkům určení otcovství patří vznik rodičovské odpovědnosti otce vůči dítěti ex lege a jeho povinností a právem je ji vykonávat v nejlepším zájmu dítěte. Otcovství je vztah mezi dítětem a otcem, který je zprostředkován matkou. Určit otce je tedy možné až poté, co je určeno mateřství.⁷⁴ Římskoprávní zásada „*mater semper certa, pater incertus*“, říká, že matka je vždy jistá a otec nejistý. Matkou dítěte je vždy žena, která dítě porodila a rozhodný je fakt porodu.

U určování otcovství je situace složitější než při určování mateřství. Pro vyřešení otázky, kdo je otcem dítěte se vymezila pravidla, podle kterých je nutné postupovat. Zákonná úprava vychází z římské zásady „*pater vero is est, quem nuptiae demonstrant*“, což znamená, že otcem dítěte je ten, na koho ukazují domněnky.⁷⁵ V českém právním řádu se otec určuje na základě tří vyvratitelných právních domněnek. Mezi tři základní vyvratitelné domněnky otcovství patří: 1. otcovství manžela matky, 2. souhlasné prohlášení rodičů a 3. určení otcovství soudem. K těmto základním třem právním domněnkám bývají někdy přiřazeny i dvě další domněnky a to: domněnka otcovství k dítěti narozenému po zahájení řízení o rozvod manželství a domněnka svědčící muži, který dal souhlas k umělému oplodnění ženy. Ovšem častěji užívané rozdělení je na tři vyvratitelné domněnky, jelikož výše zmíněné dvě lze přiřadit pod tři základní právní domněnky. Domněnky se musí vždy uplatnit v zákonem stanoveném pořadí. Pokud se tedy na konkrétní případ užije domněnka první, nepřistupuje se již k druhé a třetí.

⁷³ *Test otcovství a humánní genom*. Online. Genexone.cz. Dostupné z: <https://www.genexone.cz/test-otcovstvi-a-humanni-genom>. [cit. 2024-02-01].

⁷⁴ DVORÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří a ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016-. ISBN 978-80-7552-187-3. s. 77.

⁷⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 135.

Pokud nelze použít první domněnku, použije se druhá domněnka a nelze-li uplatnit ani ji, použije se třetí. Každou z domněnek lze vyvrátit a platí pouze dokud není prokázán opak. Všechny tři vyvratitelné domněnky předpokládají otcovství určitého muže, který má však možnost prokázat, že mu domněnka otcovství nesvědčí.⁷⁶ Určování otcovství je vymezeno v občanském zákoníku v § 776-784.⁷⁷

4.2.1 První právní domněnka - otcovství manžela matky

Domněnky otcovství jsou zakotveny v občanském zákoníku. První domněnka vychází z nejpravděpodobnějšího souladu právního, biologického a sociálního rodičovství. Jde o nejpřirozenější a nejběžnější způsob, jak dítěti určit jeho otce a uplatňuje se nejčastěji. Vychází z předpokladu, že otcem dítěte narozeného v manželství, je manžel matky. Otcovství tudíž svědčí manželovi matky. První domněnka se opírá převážně o dvě ustanovení vycházející z občanského zákoníku. Podle ustanovení § 655 občanského zákoníku je základním účelem manželství založení rodiny, a proto první vyvratitelná domněnka předpokládá, že otcem narozeného dítěte v manželství je manžel matky. Druhým významným ustanovením pro konstrukci první právní domněnky je ustanovení § 687 odst. 2 občanského zákoníku, kdy manželé si mají být věrní, žít spolu a respektovat se. Mají utvářet vhodné prostředí pro výchovu a péči o děti. Vzájemná věrnost je jedním ze základních znaků funkčního manželství. Vychází-li se z předpokladu věrnosti mezi manželi, musí se předpokládat i otcovství manžela matky.⁷⁸

První vyvratitelná domněnka - otcovství manžela matky platí automaticky pro všechny děti narozené za trvání manželství. Domněnka platí od okamžiku vzniku manželství po celou dobu jeho trvání. Jsou-li splněny zmíněné podmínky, do matriky se jako otec dítěte automaticky zapíše manžel matky. Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že zde není potřeba, aby o otcovství bylo rozhodováno v řízení před soudem, a není třeba žádného rozhodnutí. První domněnka se také uplatní, neuplyne-li ochranná lhůta 300 dní od zániku manželství, a to rozvodem

⁷⁶ PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-139-7. s. 64.

⁷⁷ *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-08].

⁷⁸ *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-08].

či prohlášením za mrtvého, po prohlášení manželství za neplatné v případě, že trpí právní vadou, a i v případě, je-li manžel prohlášen za nezvěstného. Otcovství v tomto případě svědčí bývalému, nezvěstnému či mrtvému manželovi. Primárním účelem lhůty byla ochrana dětí, narozených po smrti svých otců. Lhůta 300 dní je stanovena z důvodu, že průměrné těhotenství trvá okolo 270 dní.⁷⁹

Pokud by se žena po rozvodu znovu provdala, domněnka otcovství manžela matky platí pro nynějšího manžela, i když k narození dítěte došlo před uplynutím lhůty 300 dnů. Otcem dítěte by byl současný manžel. Zákonodárce vychází z předpokladu, že žena s novým manželem žila již nějakou dobu před uzavřením nového sňatku. Předchozí manžel by se za otce dítěte považoval pouze pokud by nový manžel otcovství úspěšně popřel. Domněnka otcovství by následně svědčila předchozímu manželovi.⁸⁰

V situaci, kdy ke zplození dítěte dojde za využití umělého oplodnění, i zde se přednostně uplatní první domněnka. Pokud je žena vdaná, otcem dítěte bude její manžel podle první právní domněnky.⁸¹ V případě, kdy se dítě narodí po umělém oplodnění neprovdané ženě, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.⁸²

V dnešní době přibývají případy, kdy otcovství svědčí jinému muži než manželovi matky. V tomto případě dochází ke konverzi první právní domněnky ve druhou domněnku otcovství. Jde o souhlasné prohlášení matky, manžela matky a domnělého otce. Použije se ustanovení § 777 občanského zákoníku a dále procesní úprava podle § 416 zákona o zvláštních řízeních soudních. Soud vyslechne matku, manžela matky a domnělého otce dítěte. Dítě se musí narodit v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství. Manžel matky, případně bývalý manžel prohlásí před soudem, že není otcem dítěte a jiný muž musí prohlásit, že otcem dítěte je. Matka se k oběma

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 135-136.

⁸⁰ ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3. s. 27.

⁸¹ PYTELA, David. *Určení otcovství*. Online. Akpytela.cz. 2023. Dostupné z: <https://akpytela.cz/clanky-urceni-otcovstvi/>. [cit. 2024-02-09].

⁸² *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-09].

prohlášením připojí a soud to uvede do protokolu a oznámí matričnímu úřadu, který vede knihu narození, v níž je dítě zapsáno. Tímto lze určit otcovství již před narozením dítěte, které je však počato. Řízení je zahájeno na návrh jednoho z nich před matričním úřadem nebo zastupitelským úřadem České republiky. Návrh musí být podán do jednoho roku od narození dítěte. Tímto způsobem může dojít k určení otcovství až po nabytí právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Pokud jde o řízení o neplatnost manželství, postupuje se stejným způsobem. Na rozdíl od souhlasného prohlášení rodičů podle druhé právní domněnky se v tomto případě vyžaduje prohlášení v řízení před soudem.⁸³

4.2.2 Druhá právní domněnka - souhlasné prohlášení rodičů

Pokud se pro určení otcovství neuplatní první domněnka, postupuje se podle druhé právní domněnky. Aplikační přednost před užitím druhé právní domněnky má i výše zmíněná konverze první domněnky. Podle druhé domněnky se nepostupuje i v případě, kdy se dítě narodí neprovdané matce po umělém oplodnění a má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas. To platí i když se dítě narodí v době od zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné do uplynutí třístého dne poté.⁸⁴

Druhá domněnka svědčí muži, který společně s matkou dítěte prohlásí své otcovství. Narodilo-li se dítě neprovdané ženě, či po více než 300 dnech od zániku manželství, případně popřel-li úspěšně manžel matky otcovství dítěte, otcovství může být určeno podle druhé právní domněnky na základě souhlasného prohlášení rodičů, které je v podstatě založeno na dohodě matky a putativního otce dítěte, který se chce stát právním otcem. Nejčastěji se domněnka uplatňuje, když se dítě narodí do nesezdaného soužití. Soužití však není podmínkou. Souhlasné prohlášení je dále možné učinit pouze v případě, nemá-li dítě právního otce.⁸⁵ Zákon nestanovuje žádnou lhůtu pro určení otcovství na základě druhé

⁸³ ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3. s. 29-31.

⁸⁴ ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3. s. 31-33.

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 141-145.

domněnky a lze podle ní určit otcovství i ještě nenarozenému dítěti, které je však počato. Matka dítěte i otec prohlásí, že právě on je otcem dítěte.⁸⁶

Souhlasné prohlášení jsou dvě jednostranná právní jednání, která musí splňovat zákonné náležitosti. Podle § 782 občanského zákoníku se použijí obecná ustanovení právního jednání, není-li stanoveno jinak. Prohlášení musí být učiněno osobně, srozumitelně, určitě, bezvýhradně apod. Oba rodiče podepíší na matričním úřadu nebo před soudem souhlasné prohlášení. Výjimku zákon stanovuje, jde-li o nezletilou osobu nebo osobu, která není plně svéprávná. V tomto případě je nutné prohlášení učinit pouze před soudem. V případě, kdy by souhlasné prohlášení bylo učiněno před matričním úřadem a mělo být učiněné před soudem, šlo by o zdánlivé jednání a nepřihlíželo by se k němu podle § 554 občanského zákoníku. Pokud jde o nesvéprávnou osobu, soud posoudí, zda tato osoba potřebuje ke svému jednání (učinění souhlasného prohlášení) opatrovníka, či nikoliv. V pochybnostech by neměl soud souhlasné prohlášení přijmout a měl by je odkázat na řízení před soudem podle třetí právní domněnky. Dále podle § 781 občanského zákoníku není možné otcovství určit souhlasným prohlášením, pokud matka nemůže pro duševní poruchu posoudit důležitost svého prohlášení nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou.⁸⁷

4.2.3 Třetí právní domněnka - určení otcovství soudem

Poslední právní domněnka je zakotvena v ustanovení § 783 občanského zákoníku. Třetí právní domněnka se užije až v případě, nebylo-li otcovství určené podle předchozích domněnek nebo došlo-li k určení otcovství na základě některé z nich a dotčený muž své otcovství úspěšně popřel. V takovém případě je úkolem soudu, aby svým výrokem rozhodl, kdo je otcem dítěte. Matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem dítěte může navrhnout, aby o otcovství rozhodl soud.⁸⁸ Dříve nebylo možné, aby návrh podal muž, ale na základě judikatury Evropského soudu pro lidská práva k článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (případ Keegan v. Irsko) mu bylo přiznáno právo domáhat se určení otcovství. Nemožnost

⁸⁶ ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3. s. 32.

⁸⁷ *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-08].

⁸⁸ *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-08].

podat návrh domnělého otce na určení otcovství bylo v rozporu s právem na rodinný život.⁸⁹

Řízení o určení otcovství se zahajuje pouze na návrh jednoho z výše uvedených. Zákon nestanovuje lhůtu, kdy lze podat návrh na určení otcovství, lze ji tedy podat kdykoliv, i v případě, že dítě dosáhlo zletilosti. Soudní řízení nelze zahájit bez podání návrhu. Pokud návrh podá nezletilé dítě, musí být zastoupeno kolizním opatrovníkem (zpravidla orgán sociálně právní ochrany dětí) k tomu zmocněným soudem. Pro možný střet zájmů by dítě nemohlo být zastupováno matkou a ta by v řízení vystupovala jako svědek. Je ale možné, aby návrh podala matka s dítětem společně.⁹⁰

Podle třetí právní domněnky se za otce dítěte považuje muž, který s matkou souložil v rozhodné době. Rozhodná doba je určitý časový rámec, který stanovuje dobu, ve které muselo dojít ke styku a početí, aby se v určité době narodilo dítě. Doba je počítána od data narození dítěte uvedeného v rodném listě nebo ve výpisu z knihy narození. Otcovství lze určit, pokud muž s matkou souložil minimálně 160 dní (dříve 180 dní) a maximálně 300 dní před narozením dítěte, pokud jeho otcovství nevylučují závažné okolnosti. V průběhu soudního řízení je třeba prokázat, že muž, který byl označen za otce, měl skutečně s matkou dítěte pohlavní styk v rozhodné době. Pokud by nebylo prokázáno, že se styk uskutečnil v rozhodné době, k dalšímu dokazování se již nepřistupuje a daný muž nemůže být určen soudem jako otec dítěte. Nelze uplatnit třetí domněnku a soud by žalobu musel zamítnout. Důkazním prostředkem podle § 125 občanského soudního řádu jsou všechny prostředky, které napomáhají zjistit skutkový stav věci. Základním důkazním prostředkem v soudním řízení o určení otcovství je výslech matky, muže, případně svědků. Dále jsou využívány znalecké posudky převážně z oblasti hematologie, sexuologie, gynekologie a genetiky. Při určování otcovství je významným důkazním prostředkem test DNA, který jasně stanoví, kdo je otcem dítěte. Je-li testem DNA otcovství muže vyloučeno, i v případě, že došlo k souloži v rozhodné době, soud žalobu o určení otcovství zamítné. Naopak je-li otcovství

⁸⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 147.

⁹⁰ ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3. s. 34.

prokázáno, rozhodne soud rozsudkem a po nabytí právní moci se vyvratitelná domněnka stává nevyvratitelnou. Otcovství již nelze popřít.⁹¹

Není-li domnělý otec naživu, podle § 783 občanského zákoníku se podává návrh na určení otcovství proti opatrovníkovi, kterého k tomu jmenuje soud. Obdobně se postupuje i v případě, je-li mrtvá matka.⁹²

⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 146-149.

⁹² *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-08].

5 Popírání rodičovství

Popírání rodičovství je citlivým tématem, které se zabývá situacemi, kdy jedna nebo obě rodičovské role jsou zpochybňovány nebo popírány. Skutečný stav by měl být v souladu se zápisem v matriční knize, a proto existuje institut popírání rodičovství. Důvody popírání rodičovství mohou být různé a v praxi se častěji setkáváme s popíráním otcovství, což se projevuje i na propracovanosti současné právní úpravy.

5.1 Popírání mateřství

Hmotněprávní úprava ustanovení o popírání mateřství neobsahuje na rozdíl od ustanovení o popírání otcovství, které upraveno je. Není stanoveno, které osoby mohou mateřství popřít ani lhůty k tomu určené. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních v § 426 stanovuje, že pro řízení o určení a popření mateřství se použijí přiměřeně ustanovení pro řízení a popření otcovství. Řízení se zahajuje pouze na návrh, který může podat žena, která dítě porodila a i žena, která nerodila. Návrh na zahájení řízení může podat i dítě či domnělý nebo otec uvedený v rodném listě dítěte. Soud je podle § 20 a § 21 zákona o zvláštních řízeních soudních také povinen zjistit všechny podstatné skutečnosti důležité pro soudní řízení a provádí i jiné důkazy ke zjištění skutkového stavu než ty, které jsou mu předloženy. Rozhodnutí má konstitutivní charakter a je závazné pro všechny.⁹³

V případě popírání mateřství mluvíme o tzv. sporech o mateřství nebo střetech o mateřství. Matkou dítěte je podle občanského zákoníku žena, která dítě porodila a v tom případě nelze mateřství popřít. Ovšem může nastat několik situací, kdy mateřství bude zpochybňováno.⁹⁴ Popření mateřství se týká pouze případů, kdy je v matrice zapsaná jiná žena než ta, která dítě skutečně porodila (biologická matka). Mateřství podle matriky se tedy neshoduje s biologickým mateřstvím a jde o rozpor mezi skutečným stavem a matričním zápisem. Pokud mezi matkou, která

⁹³ Zákony pro lidi. Zákon č. 292/2013 Sb. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>. [cit. 2024-02-12].

⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 131-132.

je uvedena v rodném listě, a ženou, která tvrdí, že je biologickou matkou dítěte není spor o jejich mateřství, lze zápis v rodném listě opravit.⁹⁵

V případě sporu o mateřství lze rozlišovat dva základní typy, a to pozitivní a negativní konflikt. Pozitivní konflikt je stav, kdy v rodném listě dítěte není zapsána žádná žena. Negativní konflikt je naopak založený na situaci, kdy v rodném listě dítěte je zapsána žena, která není biologickou matkou. V tomto případě je nutné zahájit soudní řízení, ve kterém bude určeno, zda matkou dítěte je matka uvedena v rodném listě, či nikoliv.⁹⁶

Spory o mateřství mohou nastat i v situacích, kdy matka rodila mimo zdravotnické zařízení, v tom případě musí žena prokázat, že dítě skutečně porodila. Spor o mateřství nastává i v situaci, kdy dojde k záměně dětí, zejména v porodnici. Záměna může být úmyslná či nedbalostní a v případě, že k tomu dojde, je potřeba zahájit soudní řízení. Pokud má dítě v rodném listě uvedeného i otce je nutné, aby popření otcovství předcházelo sporu o mateřství. Může dojít i k záměně totožnosti matky, převážně se jedná o cizinky, které nemají zařízené zdravotní pojištění a dítě porodí pod jinou identitou. Pokud mezi ženami nebude ve věci mateřství konflikt, lze údaj v matrice opravit.⁹⁷

5.2 Popírání otcovství

Předmětem soudních sporů nebývá pouze určení otcovství, ale i jeho popření. Určení otcovství je založeno na třech vyvratitelných právních domněnkách, které je možné vyvrátit v případě, kdy je za otce určený muž, který není skutečným otcem dítěte. Jde o tzv. paternitní spory a muž se dožaduje výmazu z rodného listu dítěte.⁹⁸

⁹⁵ Zákony pro lidi. *Zákon č. 301/2000 Sb. Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301>. [cit. 2024-02-12].

⁹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 131-132.

⁹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 131-133.

⁹⁸ PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-139-7. s. 67.

Hlavní právní úprava popírání otcovství se nachází v občanském zákoníku v § 785 až § 793.⁹⁹ Dalším významným právním předpisem pro oblast popření otcovství je zákon o zvláštních řízeních soudních § 416 až § 426.¹⁰⁰ Systém popření otcovství je založen na základě popěrných prekluzivních lhůt a v případě, že dojde k neuplatnění tohoto práva ve stanovené lhůtě, možnost popření otcovství zaniká. Za výjimečných okolností, pokud to vyžaduje zájem dítěte a veřejný pořádek, je možné otcovství popřít i po uplynutí uvedených lhůt, jestliže soud zmeškání popěrné lhůty prominul. Popřít otcovství je možné pouze v soudním řízení a zpravidla na návrh otce, který je zapsán v rodném listě či na návrh matky.¹⁰¹ Problém může nastat v případě, kdy se jiný muž domnívá, že právě on je otcem dítěte, ale dítě má již v rodném listě zapsaného jiného muže. V tomto případě nemá muž možnost podat návrh na popření otcovství otce zapsaného v rodném listě dítěte a následně tedy ani určení svého otcovství. Možnost podat návrh na popření otcovství nemá ani dítě.

Pokud byl muž určen jako otec dítěte na základě první vyvratitelné domněnky-otcovství manžela matky, zákon stanovuje lhůtu pro popření otcovství manželem matky do 6 měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o pochybnostech, že je otcem dítěte. Jde o subjektivní lhůtu. V rámci lhůty objektivní může manžel popřít otcovství nejpozději do 6 let věku dítěte. Otcovství popírá vůči matce a dítěti, jsou-li oba naživu. V případě, kdy není naživu ani jeden, otci právo zaniká. Je-li jeho svéprávnost omezena před uplynutím šestileté lhůty a otcovství tak není schopen sám popřít, soud mu ustanoví opatrovníka, který má právo otcovství do 6 měsíců od ustanovení soudem popřít. Matka může otcovství popřít do 6 měsíců od narození dítěte. Pokud se dítě narodí mezi 160 dnem od uzavření manželství a 300 dnem po jeho zániku nebo prohlášení za neplatné, lze otcovství popřít s výjimkou uvedenou v § 777 občanského zákoníku. Lze pouze v případě, kdy je vyloučeno, aby manžel matky byl otcem dítěte. Jestliže se dítě narodí před 160

⁹⁹ Zákony pro lidi. *Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-12].

¹⁰⁰ Zákony pro lidi. *Zákon č. 292/2013 Sb. Zákon o zvláštních řízeních soudních*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>. [cit. 2024-02-12].

¹⁰¹ Zákony pro lidi. *Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-12].

dnem od uzavření manželství, k popření otcovství stačí, aby se nemělo za to, že je manžel otcem dítěte, popře-li své otcovství. To neplatí v případě, kdy manžel s matkou souložil v době, od níž do narození dítěte neuplynulo méně než 160 a více než 300 dní nebo věděl při uzavření manželství, že je těhotná.¹⁰²

V případě umělého oplodnění, otcovství nelze popřít k dítěti narozenému mezi 160 dnem a 300 dnem ode dne, kdy dal manžel nebo jiný muž souhlas k umělému oplodnění. Jestliže se žena znovu provdá a pozdější manžel své otcovství k dítěti popřel, šesti měsíční lhůta pro popření otcovství dřívějšího manžela začíná dnem poté, kdy se dozvěděl o rozhodnutí.¹⁰³

Otcovství lze popřít i v případě druhé vyvratitelné domněnky - souhlasné prohlášení rodičů. Opět jej mohou popřít pouze otec či matka. Lhůta je jednotně stanovena pro oba. Popřít otcovství je možné do 6 měsíců ode dne, kdy bylo otcovství takto určeno. Soud může řízení zahájit i bez návrhu ex offo, a to v případě, vyžaduje-li to veřejný zájem dítěte, a jestliže mají být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva a pokud určený otec nemůže být otcem dítěte.¹⁰⁴ Je-li otcovství určeno na základě třetí právní domněnky soudem, už jej nelze popřít. Vyvratitelná domněnka se stává nevyvratitelnou. V řízení před soudem dochází současně k určení i popření otcovství.¹⁰⁵

Bude-li otcovství v soudním řízení úspěšně popřeno, soud vydá rozsudek, který má konstitutivní charakter. Po nabytí právní moci rozsudku bude změna zaznamenána do matriční knihy narození.¹⁰⁶

¹⁰² Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-12].

¹⁰³ Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-12].

¹⁰⁴ Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>. [cit. 2024-02-12].

¹⁰⁵ PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-139-7. s.67.

¹⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7. s. 140.

6 Asistovaná reprodukce

Asistovaná reprodukce poskytuje naději párům, které nejsou schopni z různých důvodů počít dítě přirozeným způsobem. Umožňuje jim stát se rodiči i v případě jejich neplodnosti. Obecně lze říct, že neplodnost je hlavním důvodem využívání asistované reprodukce. V současné době přibývá neplodných párů a hlavním důvodem trendu rostoucí neplodnosti neboli sterility je převážně stres, nezdravý životní styl a odkládání těhotenství. V České republice se s neplodností potýká asi 20 % párů a celosvětově se neplodnost párů pohybuje v rozmezí 8-12 % a počet stále roste.¹⁰⁷

Asistovaná reprodukce s sebou mimo jiné přináší etické, právní a společenské otázky v oblasti rodičovství.

6.1 Asistovaná reprodukce v právní úpravě

Asistovanou reprodukci mají právně upraveny, i když v různém rozsahu, všechny evropské státy a její využívání je povoleno.¹⁰⁸

Klíčovou úpravu asistované reprodukce v České republice obsahuje zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách v ustanovení § 3-§ 11.¹⁰⁹ V uvedených paragrafech jsou vymezeny podmínky pro využití asistované reprodukce a základní pojmy jako asistovaná reprodukce, umělé oplodnění, anonymní dárce a jiné. V občanském zákoníku je používán termín umělé oplodnění, avšak pouze v úpravě týkající se určování a popírání otcovství viz. kapitoly výše. Problematika asistované reprodukce je upravena i v Úmluvě o ochraně lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluva o lidských právech a biomedicíně). Úmluva o lidských právech a biomedicíně v článku 4 zakotvuje požadavek na dodržování profesních standardů, kdy jakýkoliv zákrok je nutné provádět v souladu s profesními

¹⁰⁷ *Neplodnost v současné době*. Online. Zenskaneploidnost.cz. Dostupné z: <https://www.zenska-neplodnost.cz/o-neplodnosti>. [cit. 2024-02-22].

¹⁰⁸ DOLEŽAL, Tomáš. Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?. Online. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2012, roč. 2, č. 2, s. 32-43. Dostupné z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/31>. [cit. 2024-02-22].

¹⁰⁹ *Zákony pro lidi. Zákon č. 373/2011 Sb. Zákon o specifických zdravotních službách*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>. [cit. 2024-02-22].

povinnostmi a standardy. Důležitý je i článek 14 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, který výslovně zakazuje volbu pohlaví při využití asistované reprodukce, s výjimkou případů, kdy použitím metod a postupů asistované reprodukce lze předejít vážným geneticky podmíněným nemocem s vazbou na pohlaví. Na základě článku 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně je zakázán finanční prospěch z lidského těla nebo jeho části a článek Úmluvy, který upravuje možnosti nakládání s odebranou částí lidského těla, uchování a použití pro účely jiné než ty, pro které byla odebrána, pouze pokud byly splněny náležitosti v souvislosti s poučením a souhlasem.¹¹⁰

Asistovaná reprodukce je součástí reprodukční medicíny, kdy lékaři nebo odborníci pomáhají párům dosáhnout otěhotnění, pokud přirozená cesta reprodukce není možná. Léčbu metodami asistované reprodukce může poskytovat pouze osoba na základě oprávnění k poskytování zdravotních služeb v oboru reprodukční medicíny nebo v případě umělého oplodnění v oboru gynekologie a porodnictví. Poskytovatel je povinen zajistit vzájemnou anonymitu anonymního dárce a neplodného páru a anonymitu anonymního dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce. Podle ustanovení § 3 zákona o specifických zdravotních službách jde o metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk (vajíčka a spermie), k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy. Je využívána ze zdravotních důvodů při léčbě sterility ženy anebo muže, jestliže je málo pravděpodobné nebo vyloučené, aby žena otěhotněla přirozenou cestou nebo aby dítě donosila. Od pojmu sterilita je nutné odlišovat pojem infertilita, kdy v tomto případě je žena schopná otěhotnět, ale není schopná plod donosit a porodit. Dalším důvodem využití asistované reprodukce je, že jiné způsoby léčby neplodnosti ženy či muže nebyly úspěšné. Asistovaná reprodukce je využívána i v případech, jde-li o potřebu časného genetického vyšetření lidského embrya, je-

¹¹⁰ *Zákony pro lidi. Sdělení č. 96/2001 Sb.m.s. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2001-96>. [cit. 2024-02-22].

li zdraví budoucího dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného rizika přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad, jejichž nositelem je žena či muž.¹¹¹

V ustanovení § 3 zákona o specifických zdravotních službách je zakotven i pojem umělé oplodnění a rozumí se jím zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy, nebo přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy. Jde o metodu asistované reprodukce a je pojmem podřazeným. Pro umělé oplodnění ženy lze využít vajíčka této ženy, spermie od muže, který s ženou podstupuje léčbu neplodnosti nebo zárodečné buňky anonymního dárce. Anonymním dárcem může být žena ve věku od 18-35 let a muž ve věku od 18-40 let. Nesmí mít omezenou svéprávnost tak, že by nebyl schopen posoudit poskytnutí zdravotních služeb a případné důsledky, dále nesmí být umístěn v policejní cele, ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detenci anebo v zařízení pro zajištění cizinců nebo v azylovém zařízení. Také nesmí být v izolaci, v karanténě, ve výkonu lůžkového ochranného léčení nebo nesmí být hospitalizován bez souhlasu.¹¹²

Asistovanou reprodukci muže podstoupit žena, pokud její věk nepřekročil 49 let. U muže není věková hranice stanovena. Dále je nutné, aby šlo o heterosexuální pár, ale není nezbytné, aby byli manželé. Homosexuálním párům není asistovaná reprodukce v současné době v České republice umožňována. Je zapotřebí písemné žádosti ženy a muže, kteří asistovanou reprodukci podstupují společně. Žádost nesmí být starší než 6 měsíců a mezi mužem a ženou nesmí být příbuzenský vztah. Žádost musí být opětovně podávána každých šest měsíců, a to zejména z důvodu ochrany otce ve vztahu k určování otcovství. Před zahájením úkonů asistované reprodukce musí být posouzena zdravotní způsobilost osob, kterým mají být zárodečné buňky odebrány a ženy (příjemkyni), která má podstoupit asistovanou reprodukci. Příjemkyni nesmí být omezena svéprávnost takovým způsobem, že by nebyla schopná posoudit důsledky svého rozhodnutí. Dále nesmí být umístěna v policejní cele, ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detenci. Osoba, která posoudila zdravotní způsobilost je

¹¹¹ Zákony pro lidi. Zákon č. 373/2011 Sb. Zákon o specifických zdravotních službách Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>. [cit. 2024-02-22].

¹¹² Zákony pro lidi. Zákon č. 373/2011 Sb. Zákon o specifických zdravotních službách. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>. [cit. 2024-02-22].

povinná údaje předat poskytovateli, který provádí umělé oplodnění. Zdravotní údaje o anonymním dárci jsou uchovány po dobu 30 let od provedení umělého oplodnění a na základě písemné žádosti je poskytovatel povinen předat je neplodnému páru nebo zletilé osobě narozené z asistované reprodukce.¹¹³

Poskytovatel asistované reprodukce musí neplodnému páru před zahájením úkonů sdělit veškeré informace o průběhu a možných rizicích. Součástí je i poučení o určování rodičovství podle občanského zákoníku, bylo-li dítě počato umělým oplodněním. Při podání informací může být vybrán svědek, následně neplodný pár, ošetřující lékař a případně svědek podepíše záznam o podání informací, který je součástí zdravotnické dokumentace vedené o ženě. Následně neplodný pár udělí souhlas o provedení asistované reprodukce, který musí být udělen vždy před každým opakováním umělého oplodnění. Souhlas je také součástí zdravotnické dokumentace. Dále zákon stanovuje, že pokud nebyla použita všechna embrya, lze je uchovat a později při asistované reprodukci využít ve prospěch příjemkyně. Neplodný pár však může písemně prohlásit, že embrya nehodlá využít, může udělit souhlas pro jejich využití ve prospěch jiného anonymního páru nebo ve prospěch výzkumu podle zákona o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách nebo s jejich likvidací. Souhlas lze kdykoliv odvolat do doby, než s embryi bude naloženo podle výše uvedeného. Pokud embrya nebyla použita nebo nebyl dán souhlas k jejich zlikvidování, poskytovatel může po 10 letech vyzvat neplodný pár o vyjádření k dalšímu uchovávání embryí. Jestliže pár nereaguje, poskytovatel může embrya zlikvidovat i bez vyjádření. Za odběr zárodečných buněk nevzniká nárok na finanční ani jinou úhradu. Anonymní dárci na základě žádosti může požadovat po poskytovateli hrazení výdajů spojených s darováním. Poskytovatel může náhradu těchto výdajů požadovat po příjemkyni, které má být umělé oplodnění provedeno.¹¹⁴

¹¹³ Zákony pro lidi. *Zákon č. 373/2011 Sb. Zákon o specifických zdravotních službách*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>. [cit. 2024-02-22].

¹¹⁴ Zákony pro lidi. *Zákon č. 373/2011 Sb. Zákon o specifických zdravotních službách*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>. [cit. 2024-02-22].

6.2 Metody asistované reprodukce

Léčbu metodami asistované reprodukce mohou provádět pouze kliniky a centra na základě speciálního oprávnění. V současné době je v České republice 48 center asistované reprodukce (k roku 2022). Asistovanou reprodukci poskytují některé z nemocnic, například Centrum asistované reprodukce FN Olomouc, Centrum reprodukční medicíny a reprodukční genetiky FN Motol nebo je možné využít soukromé kliniky například IVF Clinic v Olomouci a kliniku REPRODIMA v Ostravě.¹¹⁵

Asistovaná reprodukce může být uskutečněna pomocí různých metod, kdy lékaři párům nabídnou různé varianty léčby neplodnosti na základě individuálního posouzení jejich zdravotního stavu. Mezi nejčastěji využívané metody asistované reprodukce patří intrauterinní neboli nitroděložní inseminace (IUI), in vitro fertilizace (IVF neboli umělé oplodnění) a intracytoplazmatická injekce.¹¹⁶

Metoda nitroděložní inseminace IUI je založena na zavedení spermií pomocí katetru do dělohy. Díky této metodě je možné aplikovat větší množství spermií do dělohy ženy, než se tomu stane při pohlavním styku. Metoda je založena na přirozené schopnosti spermie oplodnit vajíčko a je tedy nezbytné, aby spermie byly zdravé. Využití nitroděložní inseminace je vhodné u párů, v nichž má muž dobré výsledky spermiogramu. Metoda může zahrnovat hormonální stimulaci vaječníků a samotná nitroděložní inseminace se provádí v den předpokládané ovulace. IUI většinou předchází metodě IVF. Hlavní výhodou nitroděložní inseminace je zejména nižší nákladovost než u metody IVF, bezbolestnost a vyšší šance na otěhotnění než při běžném pohlavním styku. Nelze jí však využít vždy a úspěšnost této techniky je pouhých 10–15 % na cyklus, při vyšším počtu opakování se úspěšnost může mírně zvýšit.¹¹⁷

¹¹⁵ Sekce asistované reprodukce. *IVF centra v ČR*. Online. Sarcgps.cz. Dostupné z: <https://www.sarcgps.cz/ivf-centra-v-cr>. [cit. 2024-02-22].

¹¹⁶ *Asistovaná reprodukce*. Online. Zenskaneploidnost.cz. Dostupné z: <https://www.zenska-neplodnost.cz/o-neplodnosti>. [cit. 2024-02-22].

¹¹⁷ *IUI a IVF-v čem je rozdíl?*. Online. Medimerck.cz. Dostupné z: <https://www.medimerck.cz/cz/home/support/news/805-pubftrl-IUI-a-IVF-v-cem-je-rozdil.html>. [cit. 2024-02-22].

Nejčastěji využívaná metoda asistované reprodukce je in vitro fertilizace IVF, což v překladu znamená „oplození ve skle“. Jde o složitější léčbu neplodnosti, kdy ke spojení mužské spermie a ženského vajíčka dochází mimo tělo ženy. Nejprve je nutné ženě hormonálně stimulovat vaječníky pomocí hormonálních injekcí, aby vyprodukovaly více než jedno vajíčko. Pokud je proces úspěšný, ženě jsou v celkové anestezii odebrány vajíčka z obou vaječníků. Následně jsou spojeny se spermiemi a poté je embryo vpraveno ženě do dělohy. Úspěšnost IVF je vyšší než v případě IUI a to 35 %. Ovšem metoda je finančně náročnější a může být i bolestivá. Jelikož je zapotřebí i hormonální stimulace vaječníků je proces časově náročnější. IVF je indikována až v případě, kdy jiné metody selhaly či by nebyly účinné.¹¹⁸ Pokud je žena neplodná, je možné využít dárcovství vajíček. Darované vajíčko je oplozené spermiemi partnera ženy a poté je embryo vpraveno do její dělohy. Je-li neplodný muž, je možné využít darovaného spermatu. Dárcovství je anonymní a podmínky dárcovství jsou stanoveny zákonem. V tomto případě jde o tzv. heterologní IVF, kdy alespoň jedna ze zárodečných buněk pochází od dárce. Pokud je využito vlastních zárodečných buněk, jde o tzv. homologní IVF. Heterologní IVF je předmětem častých diskusí, zda nedochází k porušování základních práv a rozporu biologického a právního rodičovství.¹¹⁹

Další metoda, která je využívána v rámci asistované reprodukce je intracytoplazmatická injekce ICSI. Opět je provedena stimulace vaječníků a poté jsou vajíčka odebrána. Následně se do každého odebraného vajíčka pomocí injekce vpraví jedna zdravá spermie a poté je embryo vpraveno do dělohy ženy obdobně jako při IVF. Metoda je využívána v případě, kdy je problém s kvalitou nebo počtem spermií. Jde o doplňkovou metodu v případě selhání IVF. Úspěšnost se poté pohybuje okolo 90 %.¹²⁰

¹¹⁸ IUI a IVF-v čem je rozdíl?. Online. Medimerck.cz. Dostupné z: <https://www.medimerck.cz/cz/home/support/news/805-pubftrl-IUI-a-IVF-v-cem-je-rozdil.html>. [cit. 2024-02-22].

¹¹⁹ DOLEŽAL, Tomáš. Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?. Online. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2012, roč. 2, č. 2, s. 32-43. Dostupné z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/31>. [cit. 2024-02-22].

¹²⁰ ICSI (intracytoplazmatická injekce spermie). Online. Gennet.cz. Dostupné z: <https://www.gennet.cz/icsi-intracytoplazmaticka-injekce-spermie>. [cit. 2024-02-22].

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění stanovuje podmínky pro hrazení asistované reprodukce. Jelikož jde o zdravotní službu, ze zdravotního pojištění je hrazena metoda IVF ženám s oboustrannou neprůchodností vejcovodů ve věku od 18-40 let, ostatním ženám od 22-40 let a nejvíce třikrát za život, nebo čtyřikrát v případě, že bylo v prvních dvou cyklech přeneseno do pohlavních orgánů ženy pouze 1 lidské embryo. Je také zapotřebí, aby IVF bylo doporučeno gynekologem.¹²¹ Metoda IUI je hrazena 6krát za život. Zdravotní pojišťovny hradí metody asistované prostřednictvím balíčkových plateb, které zahrnují veškeré základní služby. Při IVF jsou částečně hrazeny i použité léčivé přípravky (hormonální injekce). Doplnkové metody jako ICSI pojišťovnou hrazeny nejsou.¹²²

6.3 Rodičovství a asistovaná reprodukce

Určování rodičovství při asistované reprodukci se neliší od klasického určování rodičovství. Postupuje se podle právní úpravy uvedené v občanském zákoníku. Matkou dítěte je vždy žena, která dítě porodila a otcem dítěte v případě asistované reprodukce muž, který dal k umělému oplodnění souhlas. Jinak tomu není ani v případě, kdy při metodě IVF bylo využito darovaných zárodečných buněk.

Ve věci asistované reprodukci a rodičovství rozhodoval několikrát Evropský soud pro lidská práva (ESLP). Asistovaná reprodukce je založena na základě souhlasu muže k umělému oplodnění. V případě, že muž odvolal souhlas k umělému oplodnění, není možné jej provést. Souhlas musí muž udělit před každým opakováním umělého oplodnění. Otázku odvolání souhlasu k umělému oplodnění řešil ESLP v případě *Evans v. Velká Británie*, který v roce 2007 vydal rozsudek. Muž a žena se obrátili na kliniku za účelem IVF, kdy z jejich vajíček a spermií bylo vytvořeno 6 embryí. Ovšem žena musela podstoupit operaci, při které jí byly odstraněny vaječníky, a s umělým oplodněním jí bylo doporučeno počkat. Pár se během této doby rozešel a muž se na kliniku obrátil s žádostí o zničení embryí

¹²¹ *Zákony pro lidi. Zákon č. 48/1997 Sb. Zákon o veřejném zdravotním pojištění a o změně doplnění některých souvisejících zákonů.* Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-48>. [cit. 2024-02-22].

¹²² *Umělé oplodnění je hrazené zdravotními pojišťovnami.* Online. Europeivf.com. 2021. Dostupné z: <https://europeivf.com/cz/umele-oplodneni-hradi-z-velke-casti-zdravotni-pojistovny/>. [cit. 2024-02-22].

a odvoláním souhlasu k umělému oplodnění. Žena se obrátila na soud s tím, že došlo k porušení práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále Úmluvy). Velký senát ESLP se shodl, že nedošlo k porušení práva na život podle čl. 2 Úmluvy, jelikož embrya vytvořená metodou umělého oplodnění neměla právo na život. Dále rozhodl, že nedošlo k porušení článku 8 Úmluvy, neboť právo na soukromý a rodinný život v sobě zahrnuje právo na respektování, jak rozhodnutí stát se rodičem, tak rozhodnutí nestát se rodičem.¹²³

Další případ, který byl v oblasti určení otcovství při asistované reprodukci rozhodován, byl případ A a B proti Francii. Žena se svým tehdejším partnerem podstoupila dva pokusy o implantaci embrya od anonymního dárce v rámci asistované reprodukce, které nebyly úspěšné. Partneři se vzali, ale brzy poté požádali o rozvod. Žena po rozvodu podstoupila další pokus o implantaci embrya od anonymního dárce, které bylo úspěšné, a po rozvodu se matce narodila dcera. Otcem dítěte byl stanoven bývalý muž, který však podal návrh na zrušení otcovství. Dítě bylo počato v době, kdy spolu manželé nežili, a k opakovanému pokusu asistované reprodukce neudělil souhlas. Na základě toho bylo otcovství zrušeno. Žena se obrátila na ESLP s tím, že došlo k porušení práva na soukromý a rodinný život podle čl. 8 Úmluvy. Soud rozhodl v neprospěch ženy, jelikož podle informací bylo zřejmé, že otcem dítěte nebyl bývalý muž a k asistované reprodukci neudělil opakovaný souhlas. K porušení čl. 8 Úmluvy nedošlo. Dále podle ESLP není v nejlepším zájmu dítěte udržovat vazbu s mužem, který otcem dítěte není a být jim nechce.¹²⁴

¹²³ VALDECKÁ, Kateřina. *Asistovaná reprodukce nebo-li umělé oplodnění v právní praxi*. Online. Hast-ak.com. 2024. Dostupné z: <https://www.hast-ak.com/rodinne-pravo/asistovana-reprodukce-nebo-li-umele-oplodneni-v-pravni-praxi/>. [cit. 2024-02-22].

¹²⁴ *Case of A and B v. France*. 8. 6. 2023. Online. Judgement of Court. 12482/21. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%2212482/21%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-231192%22%5D%7D>. [cit. 2024-02-22].

7 Určování rodičovství a prostor pro právní úpravu

Určování rodičovství se v České republice řídí výše uvedenými zákony a úmluvami, které je potřeba respektovat. Úvahy *de lege ferenda* (podle budoucího zákona) týkající se určení rodičovství v České republice by měly reflektovat současné výzvy a hodnoty spojené s tímto tématem. Legislativní rámec je potřeba přezkoumávat a průběžně aktualizovat tak, aby zajišťoval vhodnou právní úpravu určování rodičovství v souvislosti s vývojem společnosti. Cílem právní úpravy by mělo být zajištění právního a etického rámce, který by chránil všechny zúčastněné strany a zároveň respektoval lidská práva a důstojnost rodičů a dětí.

Česká republika má v zásadních oblastech určování rodičovství právní úpravu dostačující. Matkou dítěte je dle zákonů vždy žena, která dítě porodila a otec je určen na základě tří vyvratitelných domněnek. Ovšem existují instituty, které právně upraveny nejsou a nacházejí se v tzv. šedé zóně, kdy jejich využívání není výslovně zakázáno, ale není právně ukotveno. Právní úprava určování rodičovství není ve světě jednotná a v některých případech by bylo možné se inspirovat právě v právní úpravě zahraničních států, které byla v diplomové práci rozebrána. Česká republika zákonem upravuje pouze problematiku utajeného porodu, a to zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.¹²⁵ Problematika náhradního mateřství ani babyboxů není zákonem regulována, avšak tyto instituty nelegální nejsou. Anonymní porody ve zdravotnických zařízeních nejsou ženám v České republice v současné době umožňovány. Při uvažování nad právní úpravou těchto institutů je důležité se zamyslet nad tím, že vždy bude docházet ke střetu práv matek a dětí. Proto jejich uzákonění je velmi komplikované a názory nejsou jednotné.

V České republice není právně upraven institut náhradního mateřství. Jelikož právní úprava v České republice neexistuje, může dojít k různým sporům při určování rodičovství, ke kterým nežádka dochází. Hlavním problémem neexistence právní úpravy pro náhradní mateřství je, že náhradní matky si

¹²⁵ Zákony pro lidi. *Zákon č. 372/2011 Sb. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-372>. [cit. 2024-03-01].

mnohdy rozmyslí vydat narozené dítě a podle zákona je matkou dítěte vždy žena, která dítě porodila a objednatelský pár nemá nárok se dítěte domáhat. Opačným problémem je, že si objednatelský pár převzetí dítěte rozmyslí. Z tohoto důvodu by existence právní úpravy měla význam, aby se těmto situacím předcházelo a byla zajištěna ochrana všech zainteresovaných osob. Na druhé straně je nezbytné neopomíjet práva dětí, kdy uzákonění náhradního mateřství by bylo v rozporu s jejich právy. Zavedení právní úpravy je komplikované z důvodu existence Úmluvy o právech dítěte a Haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, které stanovují základní práva dětí, povinnost zabránit únosům, prodeji nebo obchodování s dětmi. Pokud by byl zákonem povolen institut náhradního mateřství, v případě sporu mezi náhradní matkou a objednatelským párem, by se dítě stalo předmětem obchodu, což je významný etický problém. Lidská bytost nesmí být předmětem obchodu. Z tohoto důvodu je nejvhodnějším řešením právní úpravu náhradního mateřství nezávadět.

Dále je možné uvažovat nad právní úpravou anonymního porodu. V České republice mohou ženy využívat podle platného zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách pouze utajený porod, který ale nezajišťuje plnou anonymitu ženy a není umožněn všem ženám. Východiskem by mohlo být zavedení právní úpravy utajeného porodu, s tím, že by se rozšířil okruh žen, které by mohly utajený porod využít. Utajený porod nemohou využívat ženy bez trvalého pobytu na území České republiky, nezletilé ženy i vdané ženy, jelikož manželovi ženy svědčí domněnka otcovství. Pokud by byl okruh žen rozšířen o vdané ženy, otec by pak ztratil možnost být otcem svého dítěte, což je též v rozporu se zákonem. Avšak v situaci, kdy je žena například na útěku před manželem z důvodu domácího násilí a ze stejného důvodu před ním těhotenství tajila, jsou její možnosti toto regulací omezené. Zde je třeba zvažovat nejen práva otce, ale také právo matky i dítěte na jejich bezpečí.

Zavedení anonymních porodů, včetně možnosti anonymních preventivních prohlídek již během těhotenství, by tak bylo možností i pro ženy, které nesplňují podmínky pro provedení utajeného porodu a současně by pozitivem bylo, absolvování porodu v bezpečí zdravotnického zařízení. Anonymní porody jsou však v rozporu s právy dítěte garantovanými Úmluvou o právech dítěte, a proto

jejich uzákonění je velice komplikované. Na jednu stranu by chránily ženu, která by chtěla zůstat v anonymitě, ale na druhou stranu by nerespektovaly práva narozených dětí. Problém při zavedení anonymních porodů může nastat i v případě, kdy dítě bude trpět genetickou zdravotní vadou nebo bude potřeba dárce orgánů od genetické matky, avšak matka nebude známa. V případě utajeného porodu je v odůvodněných případech možné informace o matce odpečetit. Existence právní úpravy by mohla pomoci ženám, které nemohou využít utajeného porodu anebo z nějakého důvodu chtějí zůstat v anonymitě, ovšem práva dětí na znalost svého původu by byla porušována. Pokud by měla v České republice existovat právní úprava anonymních porodů, bylo by možné se inspirovat například u sousedního Německa, které anonymní porody povoluje i přesto, že stejně jako Česká republika podepsalo Úmluvu o právech dítěte. Existence právní úpravy by mohla pomoci ženám, které nemohou využít utajeného porodu anebo z nějakého důvodu chtějí zůstat v anonymitě.

Další možností pro ženy, které chtějí zůstat v anonymitě, je beztestně odložení dítěte do babyboxu, což ženě dává možnost plné anonymity. Budoucí existence babyboxů je v současné době velmi diskutována, neboť jejich využívání je v rozporu s právem dítěte znát svůj původ a své rodiče. Dalším možným úskalím využití babyboxů je, že ženy v obavě vyjádření těhotenství nechodí na preventivní prohlídky v těhotenství a následně rodí mimo zdravotnické zařízení, což s sebou nese mnoho rizik jak pro matku, tak pro dítě.

Výše zmíněné instituty je náročné uzákonit, jelikož vždy zde bude existovat střet práv matky a dítěte. Dítě má právo znát své biologické rodiče, ale na druhé straně existuje právo na respektování soukromého a rodinného života matky.

Důležité je se zamyslet i nad všemi stupni prevence, poradenstvím a podpůrnými programy pro těhotné ženy i matky v nouzi. Správné a dostatečně srozumitelné informace o možnostech zabránění početí by měly být dostupné širokým vrstvám populace. Je možné, že pokud by bylo vzdělávání v oblasti rodičovství dostatečné, utajené porody, případně anonymní porody v zahraničí či babyboxy by byly využívány méně. Rozšíření poradenských služeb a center by přispělo k informovanosti a pomoci ženám, které by se ocitly v tíživé situaci. Cílem poradenských služeb by mělo být předcházení možným problémům, a pokud by

problémy nastaly, tak jejich včasné řešení a zabránění, aby se daná situace opakovala.

V případě určování otcovství je právní úprava dostatečná. Existují diskuze, zda určování otcovství na základě vyvratitelných právních domněnek není nadbytečné v případě, že existuje test DNA. Ovšem test DNA pro určení otcovství není možné využít v případě, že otec pochází z jednovaječných dvojčat, jelikož jejich DNA je stejná. To je jeden z důvodů, proč je princip vyvratitelných domněnek nezbytný a test DNA se využije až v situaci, kdy otce nelze určit na základě vyvratitelných domněnek.

Závěr

Důvodem volby tohoto tématu byla jeho důležitost, aktuálnost a také dynamický vývoj, který reflektuje nejen změny v právních regulacích, ale i ve společnosti samotné. Cílem diplomové práce bylo popsat a analyzovat problematiku určování rodičovství v České republice a následně jí porovnat s jinými zahraničními státy. Práce prokázala, že určování rodičovství s sebou nese nové etické, právní i společenské otázky, o čemž svědčí nejen jejich rezonance ve sdělovacích prostředcích, ale hlavně skutečnost, že i v různých státech Evropy a celého „západního světa“ existuje odlišná právní regulace. Ačkoli se práce svým zaměřením pohybuje převážně v obdobném prostředí tzv. „západní civilizace“, je zjevné, že přístup k této problematice je ovlivněn společenským prostředím konkrétního státu i hodnotami vyznávanými jeho obyvateli, ale také jeho historickou zkušeností (například Německo). Dalším výsledkem této diplomové práce je také navržení konkrétních kroků k vylepšení stávající právní úpravy v České republice.

Rodičovství, jakožto neodmyslitelná součást lidského života, má významný dopad na jednotlivce i celou společnost. Základem lidské společnosti je rodina, a proto je nezbytné věnovat pozornost právním aspektům spojeným s určováním rodičovství. V práci byly prvně popsány základní pojmy spjaté s určováním rodičovství a následně byla pozornost věnována vztahům mezi rodiči a dětmi. Jelikož se doba neustále vyvíjí bylo nezbytné popsat i změny, které v rodičovství nastaly v průběhu času. Významnou kapitolou bylo vymezení právní úpravy určování rodičovství, a to nejen vnitrostátní, ale i mezinárodní a evropské. Dále práce identifikovala klíčové otázky v oblasti určování a popírání mateřství a otcovství, přičemž bylo zanalyzováno nejen právní, ale i biologické a sociální hledisko těchto otázek. Byla popsána problematika náhradního mateřství, utajeného či anonymního porodu a v současné době také velmi diskutované babyboxy a srovnána se zahraničními státy. Jelikož problémem dnešní doby je stoupající neplodnost párů, práce se zaměřila i na metody asistované reprodukce, které mohou neplodným párům pomoci stát se rodiči.

Na základě zjištění a analýzy problematiky určování rodičovství byly v poslední kapitole diplomové práce diskutovány možné úpravy a zdůrazněny oblasti, které

by mohly být předmětem budoucího legislativního zájmu. Je důležité zmínit, že v případě možných právních úprav je nutné neopomíjet jak práva rodičů, tak samozřejmě i dětí a z tohoto důvodu není snadné vytvořit právní úpravu rodičovství, která by s sebou nenesla možná úskalí. V některých případech je vhodnějším řešením legislativně neupravovat některé ze zmíněných institutů, jelikož jejich zahrnutí do právní úpravy by mohlo být buď v rozporu s právy rodičů, nebo v rozporu s garantovanými právy dětí.

Důležitým zjištěním této práce bylo, že přestože právní úprava v České republice poskytuje rámec pro určování rodičovství, existují v ní problematické oblasti. Především je evidentní, že určení rodičovství není vždy jednoduchým procesem, a to zejména v situacích, kdy jsou využívány výše zmíněné instituty a metody asistované reprodukce. Srovnání se zahraničními přístupy ukázalo na různorodost legislativních přístupů a přineslo inspiraci pro případné úpravy v českém právním systému. Vzhledem k dynamice společnosti je nezbytné přizpůsobovat právní úpravu novým výzvám.

Diplomová práce poskytuje pohled na problematiku určování rodičovství, zahrnující nejen právní, ale i etické a sociální aspekty. Představené a navrhované úpravy mohou sloužit jako podnět pro další diskuse, výzkumy a případné změny v oblasti rodinného práva v České republice. Je nezbytné na problematiku rodičovství nahlížet jako na neustále se vyvíjející jev a adekvátně na to reagovat.

Seznam použité literatury

Monografie

- 1) DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ et al. *Občanské právo hmotné 2*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7478-937-3.
- 2) HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a WESTPHALOVÁ, Lenka. *Rodinné právo*. Academia iuris (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7.
- 3) JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2.
- 4) JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- 5) MÁCHOVÁ, J. *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum, 1974.
- 6) MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Základy sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3.
- 7) PLECITÝ, Vladimír. *Základy rodinného práva*. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-139-7.
- 8) POSTON, Dudley. *Population and Society: An Introduction to Demography*. Cambridge University Press, 2010. ISBN 9781139489386.
- 9) SIVÁK, Jakub. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. Právo prakticky. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7552-678-6.
- 10) ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3
- 11) VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9.

Články a časopisecké zdroje

- 1) DOLEŽAL, Tomáš. Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?. Online. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2012, roč. 2, č. 2, s. 32-43. Dostupné z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/31>.
- 2) LEMROVÁ, Adéla, OLECKÁ, Ivana, HLADÍKOVÁ, Ester, IVANOVÁ, Kateřina. Anonymous Births: A Conflict of Three Rights-Which Prevails?. Online. *Social Pathology and Prevention*. 2021, roč. 7, č. 2, s. 35-46. ISSN 2464-5885. Dostupné z: <https://spp.slu.cz/contents/spp/2021/02.pdf>.
- 3) NOVÁKOVÁ, K., KONEČNÁ, H., SUDOVÁ M. *Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. Surrogate motherhood in the Czech Republic: ways to seek a surrogate mother*. *Časopis zdravotnického práva a Bioetiky*. Online. 2018, roč. 8, č. 2, str. 32-42. Dostupné

z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/167>.

Zákonná úprava a judikatura

- 1) *Case of A and B v. France*. 8. 6. 2023. Online. Judgement of Court. 12482/21. Dostupné z: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%2212482/21%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-231192%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%2212482/21%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-231192%22]}).
- 2) *Case of Odièvre v. France*. 13. 2. 2003. Online. Judgement of Court (Grand Chamber). 42326/98. Dostupné z: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-60935%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-60935%22]}).
- 3) *Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927*. Online. Beck.online.cz. Dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjyguzf6mjrg4wta>.
- 4) *Zákony pro lidi. Sdělení č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>.
- 5) *Zákony pro lidi. Sdělení č. 54/2001 Sb. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí evropské úmluvy o výkonu práv dětí*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2001-54>.
- 6) *Zákony pro lidi. Sdělení č. 96/2001 Sb.m.s. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2001-96>.
- 7) *Zákony pro lidi. Usnesení č. 2/1993 Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>.
- 8) *Zákony pro lidi. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1>.
- 9) *Zákony pro lidi. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
- 10) *Zákony pro lidi. Zákon č. 66/1986 Sb. Zákon České národní rady o umělém přerušení těhotenství*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1986-66>.
- 11) *Zákony pro lidi. Zákon č. 422/2004 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů*. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-422>.

- 12) Zákony pro lidi. Zákon č. 301/2000 Sb. Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-301>.
- 13) Zákony pro lidi. Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.
- 14) Zákony pro lidi. Zákon č. 373/2011 Sb. Zákon o specifických zdravotních službách. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-373>.
- 15) Zákony pro lidi. Zákon č. 48/1997 Sb. Zákon o veřejném zdravotním pojištění a o změně doplnění některých souvisejících zákonů. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-48>.
- 16) Zákony pro lidi. Zákon č. 372/2011 Sb. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-372>.
- 17) Zákony pro lidi. Zákon č. 292/2013 Sb. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>.
- 18) Zákony pro lidi. Zákon č. 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník. Online. Zakonyprolidi.cz. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.

Webové stránky a internetové zdroje

- 1) Asistovaná reprodukce. Online. Zenskaneploznost.cz. Dostupné z: <https://www.zenska-neplodnost.cz/o-neplodnosti>.
- 2) BLEIKER, Carla. *Confidential birth: a safe, private path*. Online. Dw.com. 2017. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/confidential-birth-a-safe-private-way-out-for-pregnant-women/a-39662482>.
- 3) CERQUEIROVÁ, Andrea. *Utajený porod*. Online. Sancedetem.cz. 2023. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/utajeny-porod>.
- 4) Český statistický úřad. *Aktuální populační vývoj v kostce*. Online. Czso.cz. 2024. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>.
- 5) DOBIÁŠOVSKÝ, Záváš. *Porodnost v Česku dál strmě klesá. A zřejmě bude hůř*. Online. Echo24.cz. 2023. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/HQaVR/zpravy-domaci-porodnost-prudce-klesa-duvody-nejistota-ekonomika>.
- 6) FILIPKOVÁ, Patricie. *Náhradní mateřství*. Online. Mylaw.cz. 2021. Dostupné z: <https://mylaw.cz/clanek/nahradni-materstvi-309>.
- 7) *Francie má v ústavě jako první na světě právo na potrat, nechce skončit jako USA*. Online. Idnes.cz. 2024. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/francie-potrat-ustava-interruptce-pravo-usa.A240304_192528_zahranicni_dtt.
- 8) GARKISH, David. *Babyboxy zachránily už 200 dětí. Pomáhají dětem nebo jim škodí?*. Online. Nasezdravotnictvi.cz. 2020. Dostupné

- z: <https://nasezdravotnictvi.cz/aktualita/babyboxy-zachranily-uz-200-deti-pomahaji-detem-nebo-jim-skodi>.
- 9) ICSI (*intracytoplazmatická injekce spermie*). Online. Gennet.cz. Dostupné z: <https://www.gennet.cz/icsi-intracytoplazmaticka-injekce-spermie>.
- 10) ISENSEN, Nancy. *The family name*. Online. Dw.com. 2009. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/ethics-council-calls-for-end-to-anonymous-hospital-births/a-4934325>.
- 11) IUI a IVF-v čem je rozdíl?. Online. Medimerck.cz. Dostupné z: <https://www.medimerck.cz/cz/home/support/news/805-pubftrl-IUI-a-IVF-v-cem-je-rozdil.html>.
- 12) JÁNSKÁ, Lucie. *Konec tabu. Stovky dětí v Česku porodily náhradní matky. Prvnímu je už 21*. Online. Lidovky.cz. 2014. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/zdravi/ja-nahradni-matka.A140721_204119_In-zdravi_jzl.
- 13) JINDROVÁ, Tereza. *Babyboxy smí být v EU jen v 11 zemích. Špatné dny jsou pondělky*. Online. Seznamzpravy.cz. 2021. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/unor-pondeli-a-podvecer-tehdy-se-podle-statistiky-plni-babyboxy-174476>.
- 14) Justia. *In re Baby „M“*. Online. Law.justia.com. Dostupné z: <https://law.justia.com/cases/new-jersey/appellate-division-published/1987/217-n-j-super-313-0.html>.
- 15) KLEPÁČ, Vladimír. *Babyboxy jsou v ohrožení. Kvůli OSN, říká jejich zakladatel*. Online. Novinky.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-baby-boxy-jsou-v-ohrozeni-kvuli-osn-rika-jejich-zakladatel-40449030>.
- 16) KŘUPKOVÁ, Kristýna. *O možnosti utajeného porodu ví málokdo, je přitom bezpečnější než babybox, tvrdí lékař*. Online. Irozhlas.cz. 2017. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/o-moznosti-utajeneho-porodu-vi-malokdo-je-pritom-bezpecnejsi-nez-babybox-tvrdi_1708310903_haf.
- 17) *Nadační fond*. Online. Babybox.cz. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=fond>.
- 18) *Neplodnost v současné době*. Online. Zenskaneploidnost.cz. Dostupné z: <https://www.zenska-neplodnost.cz/o-neplodnosti>.
- 19) *Problematika babyboxů*. Online. Babybox.cz. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=problematika>.
- 20) PYTELA, David. *Určení otcovství*. Online. Akpytela.cz. 2023. Dostupné z: <https://akpytela.cz/clanky-urceni-otcovstvi/>.
- 21) SAXENA, Pikee, MISHRA, Archana, MALIK, Sonia. *Surrogacy: Ethical and Legal Issues*. Online. Nationallibraryofmedicine.gov. 2012. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3531011/>.
- 22) SCHMOLLACK, Simone. *Zehn Jahre babyklappe. Anonym ins Leben geschickt*. Online. Taz.de. 2010. Dostupné z: <https://taz.de/Zehn-Jahre-Babyklappe/15144836/>.
- 23) Sekce asistované reprodukce. *IVF centra v ČR*. Online. Sarcgps.cz. Dostupné z: <https://www.sarcgps.cz/ivf-centra-v-cr>.

- 24) SOVOVÁ, Olga, MÁZLOVÁ, Marie. *Sociálně-právní otázky babyboxů*. Online. Planovanirodiny.cz. Dostupné z: <https://www.planovanirodiny.cz/sbornik-2016/8-socialne-pravni-otazky-babyboxu>.
- 25) *Test otcovství a humánní genom*. Online. Genexone.cz. Dostupné z: <https://www.genexone.cz/test-otcovstvi-a-humanni-genom>.
- 26) *Umělé oplodnění je hrazené zdravotními pojišťovnami*. Online. Europeivf.com. 2021. Dostupné z: <https://europeivf.com/cz/umele-oplodneni-hradi-z-velke-casti-zdravotni-pojistovny/>.
- 27) VALDECKÁ, Kateřina. *Asistovaná reprodukce nebo-li umělé oplodnění v právní praxi*. Online. Hast-ak.com. 2024. Dostupné z: <https://www.hast-ak.com/rodinne-pravo/asistovana-reprodukce-nebo-li-umele-oplodneni-v-pravni-praxi/>.
- 28) *Zákaz potratů v Polsku má i nadále devastující důsledky. Usilujeme o jeho zrušení*. Online. Amnesty.cz. 2022. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5301/zakaz-potratu-v-polsku-ma-i-nadale-devastujici-dusledky-usilujeme-o-jeho-zruseni>.
- 29) *Zpráva o babyboxech k 5. lednu 2023*. Online. Babybox.cz. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=zprava>.

Seznam tabulek

Tabulka 1: utajený porod x anonymní porod	32
Tabulka 2: komparace vybraných států EU.....	39